

Vrouwenraaddossier Genderpensioenkloof in EU en België

Doelmatigheid pensioenen vandaag en op
lange termijn

2021

Inhoud

Inleiding	4
Huidige levensstandaard gepensioneerden	5
Bescherming tegen armoede of sociale exclusie	5
Inkomensbehoud op oudere leeftijd.....	6
Relatieve inkomens van ouderen (65+/18-64 jaar)	6
Inkomensvervanging bij pensioenen	7
Inkomensongelijkheid bij 65-plussers.....	8
Pensioenduur	8
Duur pensionering	8
Duur pensioenuitkering	8
Pensioengerechtigden.....	9
Toereikendheid pensioenuitkering tijdens de pensionering	10
Recente pensioenhervormingen en mogelijke impact	14
Verlenging van het beroepsleven - nadruk op positieve stimulansen.....	14
Meer focus op inkomensbehoud.....	14
Armoedebestrijding	15
Hervormingen pensioenfinanciering	15
Mogelijk effect recente pensioenhervormingen op huidige en toekomstige adequaatheid	16
Toereikende pensioenen - langetermijnperspectief	20
Delen van risico's en middelen in pensioensystemen	22
Genderpensioenkloof	22
Conclusies EU-niveau.....	26
Pension Adequacy Report 2021 Europese Commissie.....	26
Resolutie Europees Parlement ouderdomsbeleid na 2020	30
Vaststellingen en prognoses	30
Aanbevelingen.....	32
Achtergrondstatistieken België.....	34
Relatief inkomen.....	34
Armoede en materiële deprivatie	35
Genderverschillen	35
Huisvesting en gezondheidssituatie.....	35
Duurzaamheid en context.....	36

Theoretische vervangingsgraden	36
Besluiten voor België	37
Pension Adequacy Report.....	37
Belgische Commissie Pensioenhervorming.....	38
Opportunities om uitdagingen het hoofd te bieden	38
Vrouwenraad.....	38

Inleiding

De Europese Commissie (Directorate-General for Employment, Social Affairs and Social Inclusion) en het Social Protection Committee publiceerden in 2021 volgende rapporten:

- [Pension Adequacy Report. Current and future income adequacy in old age in the EU](#) Vol. 1
- [Pension Adequacy Report. Current and future income adequacy in old age in the EU. Country Profiles](#). Vol. 2

Hoewel de pensioenen lager zijn dan de arbeidsinkomens, zorgen de pensioenen en de belastingen in de meeste lidstaten voor een gelijk(er) inkomen en minder armoede op oudere leeftijd dan op beroepsactieve leeftijd.

De pensioenen van vrouwen halen de pensioenen van mannen maar heel langzaam in, waardoor veel vrouwen, vooral boven de 75 jaar, het risico lopen om toch nog in armoede te belanden.

Beginsel 15 van de Europese pijler van sociale rechten beklemtoont het recht op een toereikend pensioen en een waardige oude dag. Naarmate het aandeel van ouderen in de samenleving toeneemt, zal een het grotere uitdaging worden om hun welzijn te verbeteren en het risico op armoede of sociale uitsluiting tegen 2030 met ten minste 15 miljoen te verminderen.

Het '*Pension Adequacy Report*' verschijnt driejaarlijks. Het biedt een overzicht van de huidige en toekomstige toereikendheid van de pensioeninkomens in de lidstaten van de EU en dit in drie drie dimensies: **armoedepreventie, behoud van inkomen en duur van het pensioen**. Het rapport vol. 1 bevat een inventarisatie van de huidige levensstandaard van ouderen en hoe deze zich heeft ontwikkeld, ook van belangrijke hervormingen die van invloed zijn op de toereikendheid van de pensioenen. De auteurs kijken naar de toekomst via projecties van de veranderingen in de uitkeringsniveaus voor verschillende loopbaan- en gezinssituaties. De editie 2021 besteedt bijzondere aandacht aan de wijze waarop middelen en risico's worden verdeeld tussen mannen en vrouwen of tussen mensen met verschillende inkomensniveaus. Er is aandacht voor hardnekkige ongelijkheden en hoe pensioenstelsels kunnen helpen om deze aan te pakken. Ten slotte gaat het rapport dieper in op de wijze waarop de financiering van de pensioenen evolueert en welke opties de lidstaten kunnen overwegen in een veranderende economie.

Volume 2 geeft per lidstaat een algemene beschrijving van het pensioensysteem, de recente hervormingen/trends, een assessment van de doelmatigheid van het pensioensysteem vandaag en in de toekomst, de uitdagingen op het vlak van toereikendheid, de solidariteitsmechanismen en de opportuniteiten om de uitdagingen aan te gaan.

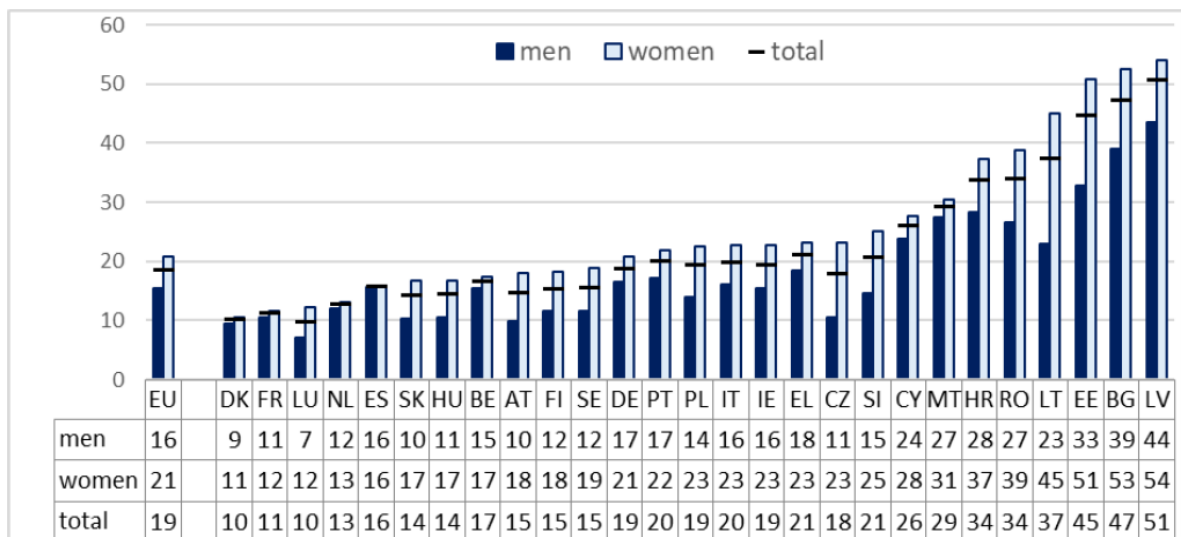
We maken een selectie van aandachtspunten uit het Pension Adequacy Report, met telkens een specifieke focus op België.

Het *Europees Parlement* publiceerde in juli 2021 een [resolutie over de mogelijkheden en uitdagingen in verband met het ouderdomsbeleid na 2020](#) en legt ook linken met het Pension Adequacy Report 2021.

Huidige levensstandaard gepensioneerden

Bescherming tegen armoede of sociale exclusie

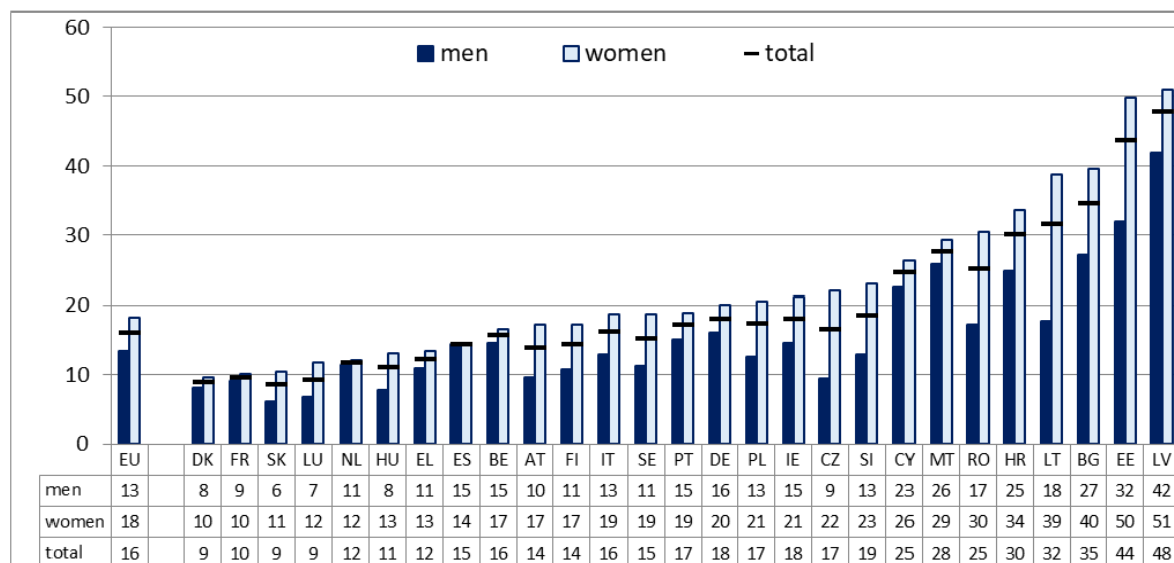
Grafiek 1. Personen die een risico op armoede of sociale uitsluiting lopen (AROPE-indicator) op oudere leeftijd (65+), 2019, naar geslacht, %

Source: Eurostat (ilc_peps01).

Er zijn in 2019 grote verschillen in armoederisico onder ouderen in de lidstaten: van 10 tot 51%. Het EU-27 gemiddelde bedraagt 19% (16% van de mannen en 21% van de vrouwen). België staat op de achtste plaats met 17% (15% van de mannen en 17% van de vrouwen).

Grafiek 2. Personen die een risico op monetaire armoede (AROP-indicator) lopen op oudere leeftijd (65+), 2019, naar geslacht, %

Source: Eurostat (ilc_li02).

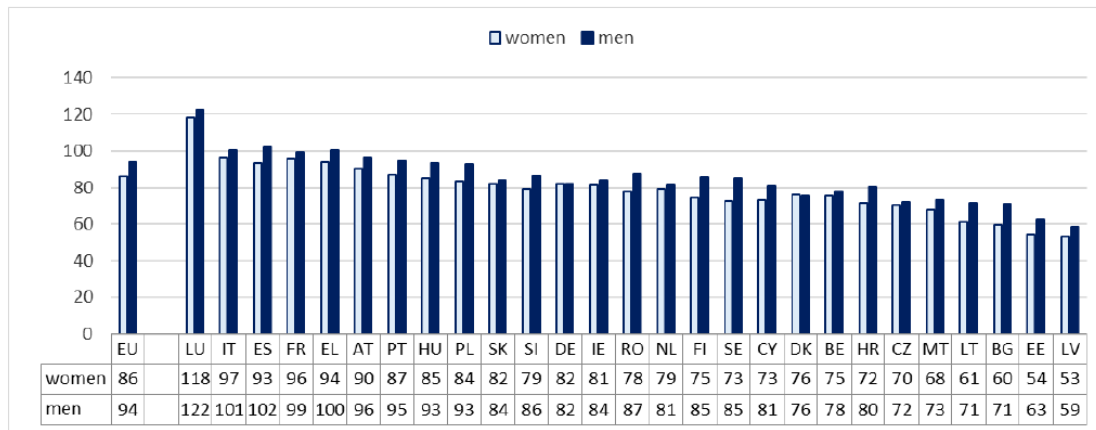
In alle landen, behalve in Spanje, lopen vrouwen een hoger monetair armoederisico dan mannen. Er zijn verschillen tussen de landen, gaande van 9% tot 48%. Het EU-27 gemiddelde bedraagt 16% (mannen 13% en vrouwen 18%). België bevindt zich op de negende plaats met een gemiddelde van 16% (15% van de mannen en 17% van de vrouwen).

Inkomensbehoud op oudere leeftijd

Inkomensbehoud kan worden gemeten door te kijken naar het relatieve inkomen: d.w.z. de verhouding tussen het mediaan beschikbare inkomen van ouderen, vergeleken met het inkomen van mensen op jongere leeftijd.

Relatieve inkomens van ouderen (65+/18-64 jaar)

Grafiek 3. Relatieve inkomensratio van ouderen, naar geslacht, 2019, %

Note: sorted by total.

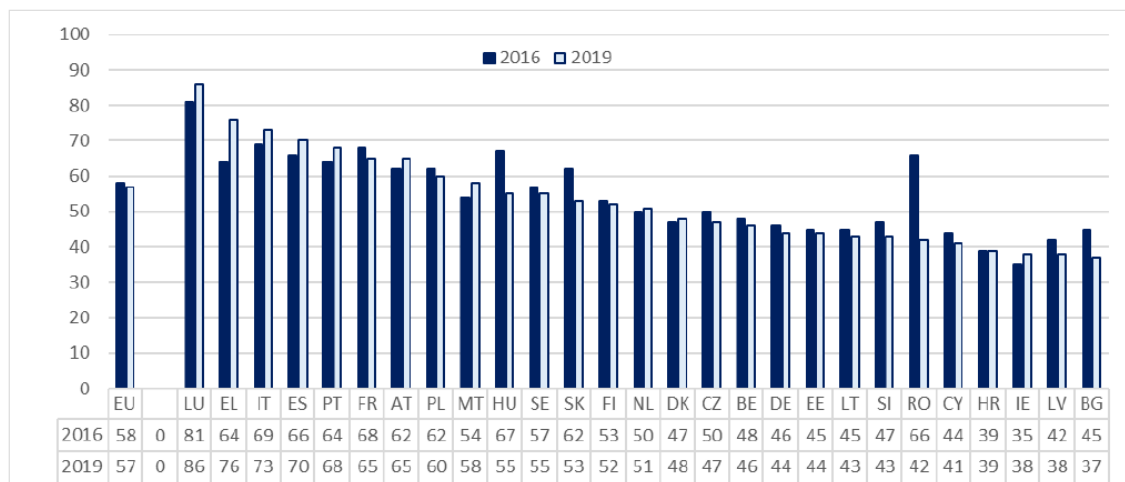
Source: Eurostat (ilc_di03).

Gemiddeld over de EU-27 bedroeg het mediaan besteedbare inkomen van 65-plussers in 2019 89,2% (85,8% voor vrouwen en 93,7% voor mannen) van het inkomen van de leeftijdsgroep 18-64 jaar. België staat op de twintigste plaats met 75% voor vrouwen en 78% voor mannen.

Inkomensvervanging bij pensioenen

De pensioenuitkeringen zitten tussen een derde en iets meer dan twee derde van het arbeidsinkomen op het einde van de loopbaan in alle lidstaten.

Grafiek 4. Geaggregeerde vervangingsratio, 2016 en 2019, %

Note: Sorted by 2019 value.

Source: Eurostat (ilc_pnp3).

De verhouding tussen pensioenen en de arbeidsinkomens einde loopbaan blijft in bijna alle lidstaten stabiel tussen 2016 en 2019. Het EU-gemiddelde bedraagt 58% in 2016 en 57% in 2019.

België staat op de 19de plaats en bevindt zich onder het EU-gemiddelde met 46% in 2016 en 48% in 2019.

Inkomensongelijkheid bij 65-plussers

Dit gaat over de verdeling van de inkomens in de oudere leeftijdsgroepen vanaf 65+. De berekening verloopt met behulp van de inkomenskwintielratio (S80/S20), die aangeeft hoeveel het equivalent besteedbaar inkomen van de 20% rijkste personen in een groep hoger is dan dat van de 20% armsten. Het blijkt dat het besteedbaar inkomen van de mensen in de EU-27 in het hoogste quintiel gemiddeld vier keer hoger is dan dat van de mensen die zich in het onderste quintiel van de inkomensverdeling bevinden. Er zijn verschillen tussen de landen. Vanuit een genderperspectief is de ongelijkheid tussen oudere vrouwen en oudere mannen op EU-27-niveau ongeveer even groot. België situeert zich op de zevende plaats: het equivalent besteedbaar inkomen van de 20% rijkste personen is gemiddeld ruim drie maal hoger dan dat van de 20% armsten.

Pensioenduur

De pensioenduur verwijst naar het deel van hun leven dat mensen doorbrengen als ze gepensioneerd zijn of een pensioen ontvangen en hoe hun levensstandaard zich tijdens die periode ontwikkelt.

De pensioenduur kan worden geanalyseerd door te kijken naar ofwel de duur van de pensionering (d.w.z. het deel van het leven na het verlaten van de arbeidsmarkt) of de duur van de pensioenuitkering (d.w.z. het deel van het leven na het opnemen van het eerste ouderdomspensioen).

Duur pensionering

De pensioenduur nam toe tussen 1970 en 2000, toen mensen op steeds jongere leeftijden met pensioen gingen terwijl hun levensverwachting toenam. Sinds 2000, terwijl de levensverwachting is blijven stijgen, is ook de effectieve pensioenleeftijd blijven stijgen, waardoor de verdere toename van de pensioenduur werd beperkt.

Tussen 2008 en 2018 is de duur van de pensionering voor de EU-27 licht gedaald van bijna 23 naar 21,5 jaar; in België van ruim 23 naar 22 jaar.

Sinds 2018 is de pensioenduur in de EU-27, berekend vanaf het einde van de laatste tewerkstelling licht gedaald - van 21,0 tot 20,8 jaar.

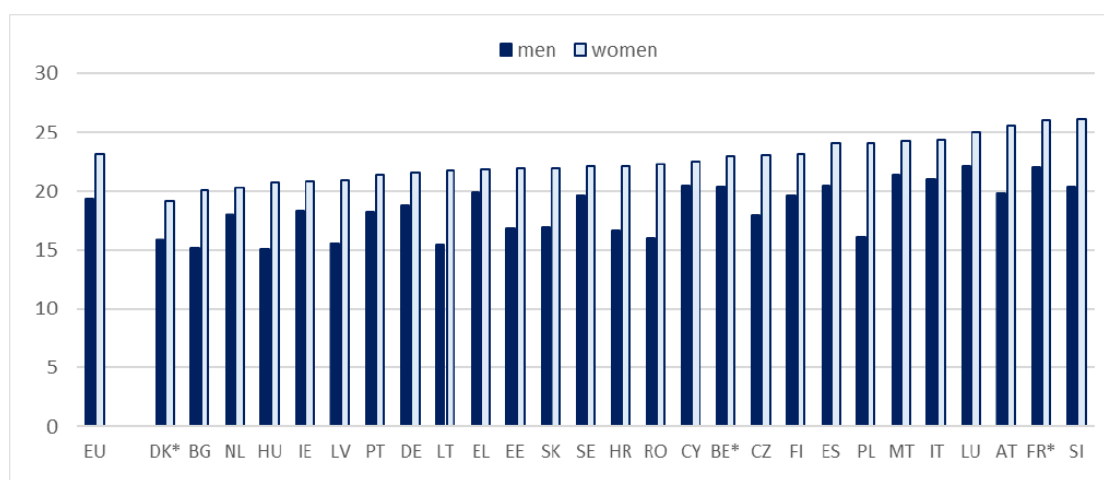
Duur pensioenuitkering

Kortere pensioenperioden worden vaak geassocieerd met een langere beroepssloopbaan.

De duur van het beroepsleven, inclusief de onderbrekingen binnen de loopbaan bedraagt in 2018 gemiddeld 42,4 jaar in de EU-27, terwijl de pensioenperiode iets meer dan 20 jaar duurt. *In België ligt de gemiddelde loopbaanduur op iets boven de 40 jaar en de pensioenperiode duurt ruim 22 jaar.*

Landen met een relatief lange pensioneringsduur hebben ook een korte duur van het beroepsleven - en omgekeerd. Wat telt is bij vergelijkbare toetredingsleeftijden tot de arbeidsmarkt en een naar verwachting convergerende levensverwachting, de daadwerkelijke leeftijd van uittreding uit de arbeidsmarkt, die aanzienlijk varieert en een tegengesteld effect heeft op de duur van het beroepsleven en van de pensionering.

Grafiek 5. Levensverwachting bij gemiddeld eerste ouderdomspensioen, 2019, jaren

Note: * 2018 data.

Source: Eurostat (demo_mlexpec), national data on first pension receipt (collected within the Ageing Report process). Data extraction date: November 2020.

In de meeste landen krijgen vrouwen gedurende 20 à 25 jaar vanaf hun pensionering tot hun overlijden een pensioen uitgekeerd en mannen gedurende 15 à 20 jaar.

Pensioengerechtigden

Rustpensioenen

Sinds het einde van het eerste decennium van deze eeuw is het aantal mensen dat de leeftijd van 65 jaar bereikt elk jaar sterk toegenomen. Dit heeft geleid tot een zichtbare toename van het totaal aantal ouderen. In de EU-27 is de bevolking van 65 jaar en ouder gestegen van 75,7 miljoen in 2008 tot 89,0 miljoen in 2018; in dezelfde periode is het aantal mensen dat een of meer pensioenen ontvangt, gestegen van 113,8 miljoen tot 118,4 miljoen.

Maar de stijging van het aantal ouderen vertaalde zich niet volledig in een evenredige stijging in het aantal pensioengerechtigden, ten dele als gevolg van een latere pensionering. Er is globaal in de EU-27 een verschil tussen de leeftijd waarop gerechtigden het eerste pensioen ontvangen en

de leeftijd van het verlaten van de arbeidsmarkt en beide vallen ook niet samen met de pensioengerechtigde leeftijd.

Voor de EU-27 is er in de periode 2008-2018 een toename van het aantal gepensioneerden met 4,0% en een stijging van de oudere bevolking met 17,6%. In zes landen was er een daling van het aantal gepensioneerden. In België was er een toename van het aantal gepensioneerden met 65-plussers met ca. 28% en een stijging van de 65-plussers met ca. 17%.

Andere vormen van pensioen

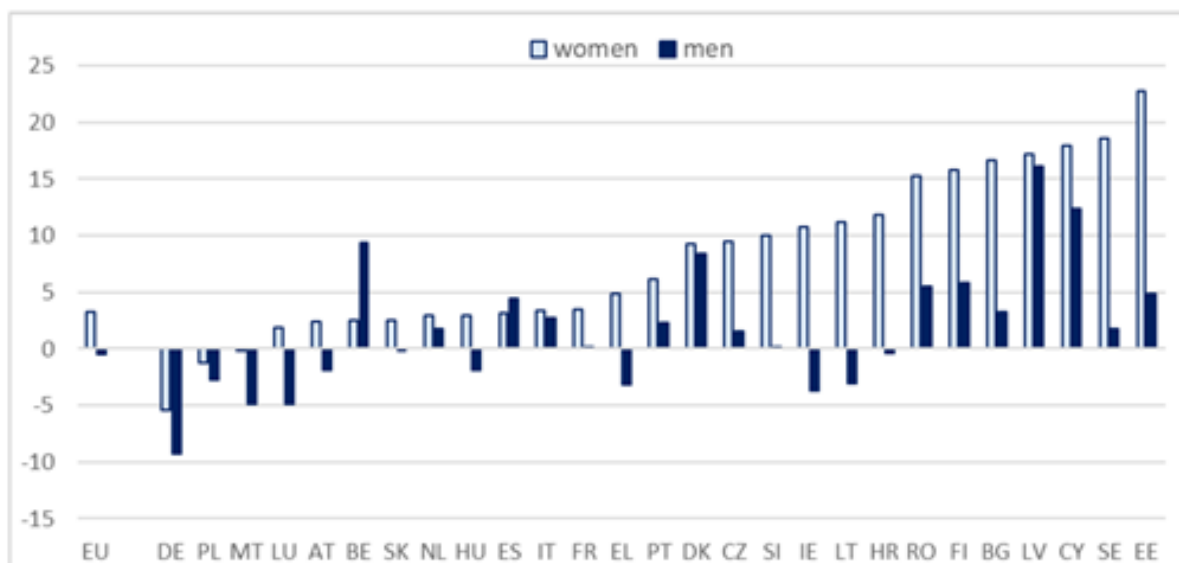
Terwijl het aantal gerechtigden van een rustpensioen in de EU-27 steeg tussen 2008-2018, daalde het aantal gerechtigden van het *overlevingspensioen, pensioen voor personen met een handicap en vervroegd pensioen*.

Het aantal ontvangers van een overlevingspensioen bijvoorbeeld is gedaald ondanks een stijging van het aantal alleenstaande oudere vrouwen (van 17,4 miljoen in 2009 tot 19,4 miljoen in 2018). Het aantal alleenstaande vrouwen die hun echtgenoot hebben overleefd, is ook toegenomen. Aangezien in de meeste landen meer dan 90 % van de begunstigden van een overlevingspensioen vrouwen zijn, zou men verwachten dat het aantal begunstigden deze toename zou weerspiegelen maar het tegendeel is gebeurd. Dit kan worden verklaard door het feit dat meer vrouwen recht hebben op een eigen rustpensioen, dat vaak hoger is en in sommige landen niet kan worden gecumuleerd met het overlevingspensioen. Een bijkomende factor kan het toenemend aantal gescheiden alleenstaande oudere vrouwen zijn, aangezien een groter aandeel van de wettelijke verbintenissen eindigt in een echtscheiding, eerder dan in het overlijden van de echtgenoot. In veel gevallen kan een scheiding gevolgen hebben voor het recht op een overlevingspensioen.

Toereikendheid pensioenuitkering tijdens de pensionering

Ouderdomsarmoede is hoger bij vrouwen van 75 jaar en ouder.

Grafiek 6. Personen die op hoge leeftijd het risico lopen op armoede of sociale uitsluiting, naar geslacht, 2019, verschil tussen leeftijd 75+ en 65-74 (p.p.)

Source: Eurostat (ilc_peps01).

Het risico op armoede of sociale uitsluiting in de leeftijdsgroep van 75+ is aanzienlijk hoger voor vrouwen dan voor mannen in de EU-27. Per land is de situatie minder duidelijk. Vrouwen van 75 jaar en ouder lopen een hoger risico op armoede of sociale uitsluiting dan vrouwen van 65-74 jaar in 23 van de 27 lidstaten en dit verschil is vrij groot (10 procentpunt of meer) in 14 lidstaten. Bij mannen is dit patroon te zien in 16 lidstaten en het verschil is over het algemeen klein. *In België lopen vrouwen ouder dan 75 jaar ca. 2,5pp. meer risico dan vrouwen tussen 65 en 74 jaar. Mannen ouder van 75 jaar hebben bijna 10pp. meer risico dan mannen tussen 65 en 74 jaar.*

Pensioenindexatiesystemen

Indexatie van pensioenen is een belangrijke beleidshefboom om pensioengerechtigden te beschermen tegen de erosie van hun levensstandaard op oudere leeftijd en om adequate pensioenen te handhaven gedurende de gehele pensionering. In de meeste landen worden de pensioenuitkeringen geïndexeerd aan de hand van de prijzen, de lonen of een combinatie daarvan. Loonindexatie is doorgaans gunstiger voor gepensioneerden, maar duurder.

Er is een verschil in de technieken die de lidstaten toepassen. Hier volgt een overzicht van clusters waarbij er nog onderlinge variaties zijn:

- Pensioenen worden geïndexeerd aan de prijzen: Oostenrijk, Frankrijk, Hongarije, Italië, Slowakije.
- Pensioenen worden alleen geïndexeerd gekoppeld aan de lonen: Denemarken, Duitsland, Litouwen, Luxemburg, Nederland.
- Gemengde indexeringsregel (gewogen gemiddelde van lonen en prijzen) en 3 subgroepen:
 - o gemengde indexeringsregels die meer gewicht toekennen aan prijzen dan aan lonen: Kroatië, Finland, Polen.

- o gemengde indexeringsregels die een groter een groter gewicht toekennen aan de lonen dan aan de prijzen: Slovenië, Malta.
- o de indexeringsregels voor de pensioenen kennen een gelijk gewicht toe aan prijzen en lonen: Bulgarije, Tsjechië, Cyprus, Letland.
- Wijzigingen in pensioenuitkeringen zijn gebaseerd op andere regels (Estland, Griekenland) of hangen af van ad-hoc besluiten (Ierland, Roemenië, Spanje, Zweden of van een mix van bepalingen (België). *In België is er een automatische indexering van de pensioenen aan de consumentenprijzen en daarnaast zijn ad hoc "aanpassingen aan de levensstandaard" van toepassing.*

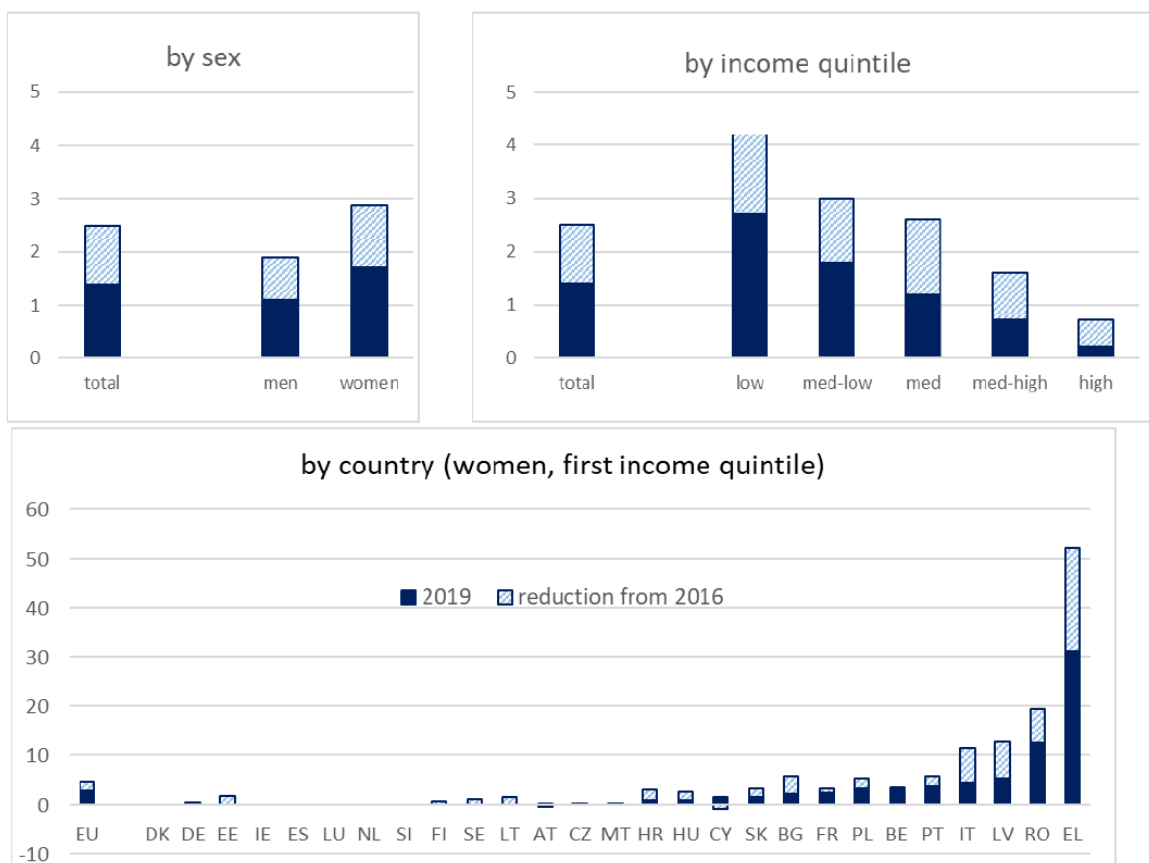
Toegang tot langdurige zorg en gezondheidszorg

De toereikendheid van de pensioenen moet ook worden gezien in de bredere context van de toegang van ouderen tot essentiële diensten.

De toegang tot gezondheidszorg is verbeterd voor ouderen, ook voor mensen met lage inkomens.

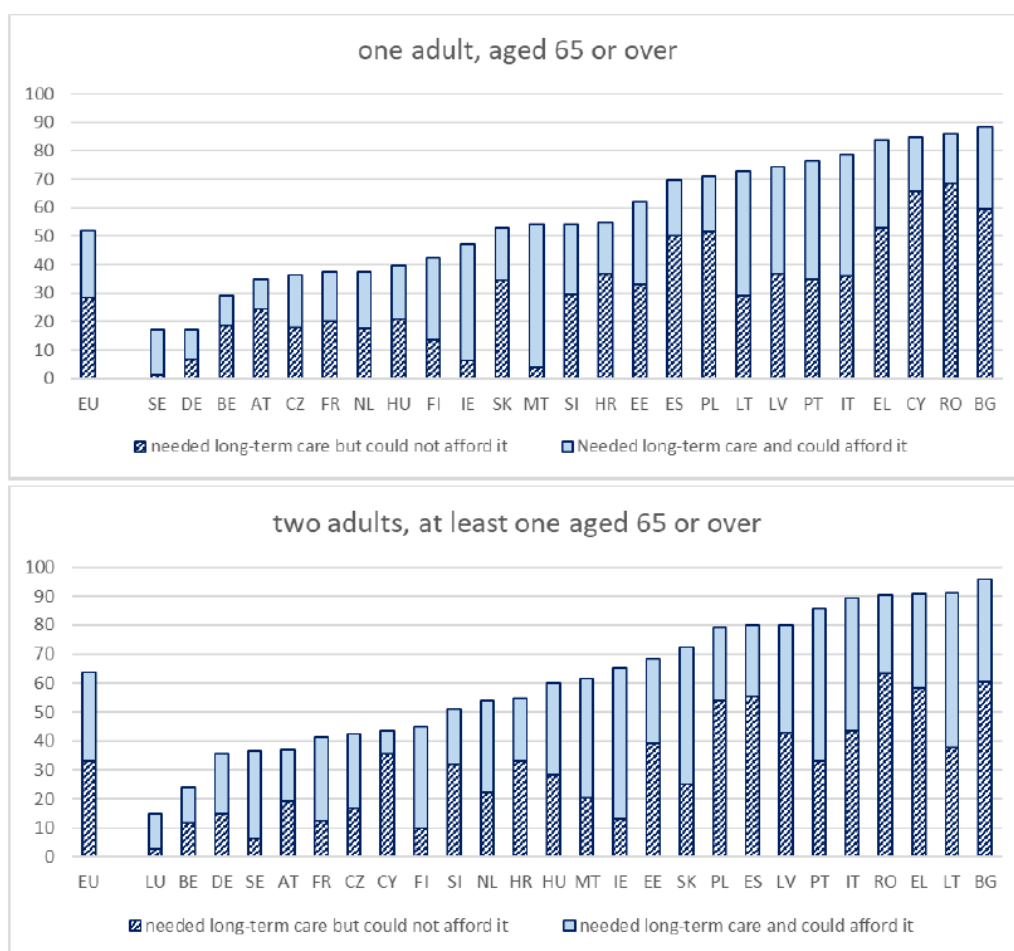
Grafiek 7. 65-plussers die een onvervulde behoefte aan medisch onderzoek rapporteren, EU-27, naar geslacht en inkomenskwintiel; en per land voor vrouwen in het laagste inkomenskwintiel, 2019, en verlaging ten opzichte van 2016, %

De toegang tot gezondheidszorg verbetert onder de armste vrouwen.

De prevalentie van zelf gerapporteerde onvervulde behoefte aan medisch onderzoek op EU-27-niveau is gedaald van 2,5% in 2016 tot 1,4 % in 2019. Hoewel een verbetering kan worden waargenomen voor mannen en vrouwen en bij alle inkomensniveaus, worden vrouwen nog steeds zwaarder getroffen dan mannen (1,7% tegen 1,1%), en de hoogste prevalentie van financiële problemen bij de toegang tot medische zorg is te vinden bij vrouwen in het laagste inkomenskwintiel (2,9%).

Grafiek 8. Huishoudens die aangeven nood te hebben aan professionele thuiszorg en er geen gebruik van maken om financiële redenen, 2016

Notes: Denmark: no data; Luxembourg, no data on single households. 'Needed long-term care and could afford it' means that either they could afford it or they had to forgo it for reasons other than money. Data extraction date: 4 December 2020. Source: Eurostat (ilc_at15).⁷¹

Een aanzienlijk deel van de oudere Europeanen kan zich de noodzakelijke langdurige zorg niet veroorloven. In verschillende EU-landen is het aandeel van mensen die zorg nodig hebben, maar zich geen professionele thuiszorg kunnen veroorloven, zeer hoog; het betreft ongeveer een derde van de oudere huishoudens, waarbij ongeveer twee derde verklaart enige zorg nodig te hebben. De behoefte is groter bij eenpersoonshuishoudens omdat deze zeer vaak bestaan uit alleenstaande vrouwen van gevorderde leeftijd; in België doet zich deze is de situatie ook voor.

Recente pensioenhervormingen en mogelijke impact

Verlenging van het beroepsleven - nadruk op positieve stimulansen

De pensioenhervormingen tussen juli 2017 en juli 2020 in de EU-27 zijn vooral gericht geweest op flexibele pensioneringstrajecten en stimulansen om pensionering uit te stellen, met slechts enkele verdere hervormingen van de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd.

Een toenemend aantal lidstaten heeft de mogelijkheid om betaald werk en pensioenuitkeringen te cumuleren toegestaan of aantrekkelijker gemaakt, ook België. Flexi-jobbers in België (80% reguliere arbeid gecombineerd met flexi-job in bepaalde sectoren) bouwen daarvoor pensioenrechten op sinds 2018.

Meer lidstaten hebben uitgestelde pensionering aangemoedigd. In 2019 heeft België de strikte limiet van 45 kalenderjaren voor de bijdrageperiode die in aanmerking wordt genomen voor de berekening van het pensioen aangepast. Voortaan kan het overeenkomstige aantal werkdagen in aanmerking worden genomen, ook al zijn die verspreid zijn over meer dan 45 kalenderjaren.

Meer focus op inkomensbehoud

In de periode 2017-2020 hebben veel meer lidstaten dan in de voorgaande jaren hervormingen doorgevoerd om de inkomensbehoudende capaciteit en de inclusiviteit van de pensioenstelsels. Deze hervormingen gaan over het bieden van gunstiger voorwaarden voor pensioenopbouw of berekening, verbetering van de wettelijke en effectieve toegang voor bepaalde groepen werknemers, het invoeren van een gunstiger belasting op pensioenen, het uitbreiden van pensioenkredieten, en het verbeteren van toegang tot aanvullend pensioensparen.

De meeste lidstaten hebben de **regels voor de opbouw of berekening van pensioenen herzien**, meestal op een wijze die naar verwachting de toereikendheid van de pensioenen ten goede zal komen. In België bijvoorbeeld worden sinds december 2017 voor de meeste perioden van inactiviteit die meer dan één jaar overschrijden de pensioencredieten gebaseerd op het minimumloon, in plaats van op het vorige loon.

De **belastingheffing op pensioenuitkeringen** is in sommige landen hervormd, met als doel de netto-pensioenen te verhogen. In België is de solidariteitsbijdrage hervormd om het niveau van de sociale bijdragen die gepensioneerden met hoge pensioeninkomens betalen te verlagen.

Verscheidene lidstaten hebben de **pensioenindexering herzien** om de waarde van pensioen uitkeringen te beschermen (in België is het systeem hetzelfde gebleven).

De verbeteringen in de wettelijke en effectieve toegang tot *pensioenen voor zelfstandigen*, die al zichtbaar was in 2014-2017, hebben zich de afgelopen drie jaar voortgezet. In België is het minimumpensioen voor zelfstandigen in 2017 aanzienlijk verhoogd, door het gelijk te trekken met het minimum pensioen voor werknemers.

Sommige landen hebben de toegang tot speciale pensioenregelingen uitgebreid voor werknemers in *zware of gevaarlijke beroepen* (niet België).

Een aantal lidstaten heeft stappen ondernomen om de *pensioenaanspraken voor de opvoeding van kinderen te verbeteren, zorg voor kinderen of informele langdurige zorg*, bv. door pensioenkredieten of aanvullende uitkeringen (bv. Oostenrijk, Bulgarije, Kroatië, Duitsland, Ierland, Litouwen, Polen, Roemenië, Slowakije, Slovenië). Deze regels hebben vooral gevolgen voor vrouwen, die de overgrote meerderheid van de zorgverleners uitmaken. Ze helpen zo de genderkloof inzake pensioenen te dichten.

Verscheidene lidstaten hebben hervormingen van *aanvullende pensioenen* (bedrijfspensioenregelingen) goedgekeurd om hun bijdrage aan de inkomens van ouderen te verhogen. In België kunnen werknemers vanaf 2018 op eigen initiatief kiezen voor aansluiting bij een bedrijfspensioenregeling, terwijl zelfstandigen die geen eigen bedrijf hebben, kunnen profiteren van een nieuwe bedrijfspensioenregeling.

Armoedebestrijding

Inspanningen om de armoedebestrijding in de nationale pensioenstelsels te versterken, zijn voortgezet, met de nadruk op verbetering van de minimumgaranties voor gepensioneerden met een laag inkomen.

Ongeveer de helft van alle EU-lidstaten heeft dergelijke hervormingen doorgevoerd, met name door de invoering van een basispensioen (Italië) of een op premie- of bijdragebetaling berustend minimumpensioen (Slovenië); *verhoging van de basis-/minimumpensioenen* (bijv. **België**, Bulgarije, Kroatië, Tsjechië, Denemarken, Finland, Ierland, Letland, Malta, Polen, Portugal, Slowakije, Zweden, Roemenië); of de invoering van verschillende soorten aanvullingen op pensioenen (zoals bonussen - bv. Oostenrijk, Duitsland, Litouwen, Malta, Polen). Tegelijkertijd hebben enkele lidstaten (bijv. **België**, Denemarken) maatregelen ingevoerd om de *voorwaarden voor inkomensafhankelijke(middelengetoetste)/basispensioenen te verscherpen, gebaseerd op basis van de woonplaats*.

Hervormingen pensioenfinanciering

Sommige landen hebben hun systeem van pensioenfinanciering aangepast, onder meer inzake de bijdragepercentages (niet in België).

Mogelijk effect recente pensioenhervormingen op huidige en toekomstige adequaatheid

De verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd en de stimulansen om langer te blijven werken zullen naar verwachting het gemiddelde arbeidsleven verlengen, een essentiële voorwaarde voor het behoud en de toereikendheid van de pensioenen in een context van hogere levensverwachting. Maar de diversiteit van loopbanen, soorten werk, inkomens en gezins- en gezondheidssituaties beïnvloedt het vermogen van individuen om te werken en pensioenrechten op te bouwen.

Veranderingen in de financieringsregels van pensioenregelingen (bv. bijdragegrondslagen, -percentages en -perioden) kunnen in het vizier komen om zowel de toereikendheid als de houdbaarheid van de pensioenen te beïnvloeden.

Sommige lidstaten hebben stappen ondernomen om aanvullende pensioenen te bevorderen, met wisselend succes. Andere hervormingen bevinden zich nog in een pril stadium.

Hervormingen van de minimumuitkeringen zullen waarschijnlijk bijdragen tot een vermindering van de armoede onder gepensioneerden met een laag inkomen.

Trends bij recente hervormingen in België

De afgelopen decennia is een aantal maatregelen genomen om de pensionering uit te stellen, te beginnen met de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd voor vrouwen van 60 tot 65 jaar tussen 1997 en 2009, waardoor die werd gelijkgetrokken met die van mannen. Sindsdien zijn de criteria om in aanmerking te komen voor vervroegde uittreding de laatste jaren aangescherpt. Voor cohorten geboren vóór 1956 was het mogelijk om met pensioen te gaan na 37 loopbaanjaren, of vanaf de leeftijd van 62 jaar na 32 loopbaanjaren. Voor cohorten geboren vóór 1958 was vervroegde pensionering mogelijk op 61 jaar na 43 loopbaanjaren, op 62 jaar na 42 loopbaanjaren en op 63 jaar na 41 loopbaanjaren. Voor cohorten die na 1958 geboren zijn, zijn de criteria gewijzigd. De pensioengerechtigde leeftijd, die nu 65 jaar is, zal stijgen tot 66 jaar in 2025 en tot 67 jaar in 2030. De pensioengerechtigde leeftijd voor nabestaandenpensioenen wordt gestaag verhoogd van 45 jaar in 2015 tot 50 jaar in 2025, in stappen van zes maanden per jaar. In 2019 wordt de maximale loopbaanlengte die in aanmerking wordt genomen voor de pensioenen van werknemers en zelfstandigen ("loopbaaneenheid") grotendeels afgeschaft. Terwijl in het verleden de berekening van de uitkeringen strikt gebaseerd was op het loon verdiend tijdens de 45 jaar vóór de pensionering, is deze nu gebaseerd op de verdiensten van 14.040 dagen (overeenkomend met 45 arbeidsjaren), die over meer dan 45 kalenderjaren kunnen worden gewerkt.

De pensioenuitkering wordt opgebouwd in elk gewerkt jaar. Kortere loopbanen leiden dus in principe tot een evenredig lager pensioen. Er is geen formeel maximum aantal loopbaanjaren, hoewel 45 jaar als streefdoel wordt beschouwd. Mensen worden niet gestraft voor vervroegde pensionering of krijgen een bonus voor het uitstellen van pensioenopname.

Ouderdomspensioenen kunnen onbeperkt worden gecombineerd met inkomen uit arbeid na een loopbaan van 45 jaar of wanneer de pensioengerechtigde leeftijd is bereikt.

De sociale correcties zijn onlangs hervormd. De laatste jaren is er een inspanning geleverd om het niveau van de inkomensafhankelijke uitkeringen en de minimumpensioenuitkeringen geleidelijk te verhogen, met name in geval van een volledige loopbaan. Tegelijkertijd zijn andere sociale correcties teruggedraaid.

De bovengrens van de inkomens voor de pensioenberekening is verhoogd. In de periode 2012-2017 werden de pensioencredieten verlaagd voor mensen in werkloosheid. Voor perioden van werkloosheid langer dan een jaar is de pensioenopbouw gebaseerd op het minimumloon in plaats van het vroegere loon na één jaar werkloosheid voor personen jonger dan 50 jaar sinds 2017.

Een andere reeks hervormingen houdt verband met de harmonisatie van de drie wettelijke pensioenstelsels. In 2017 is het minimumpensioen voor zelfstandigen aanzienlijk verhoogd toen het gelijk werd getrokken met dat van werknemers. De rol van de studiejaren in de pensioenopbouw werd gelijkgeschakeld over de drie wettelijke pensioenregelingen in datzelfde jaar. Voorheen werd alleen rekening gehouden met studiejaren bij de pensioenopbouw van ambtenaren, zonder extra kosten. Dit is afgeschaft en nu is het in alle drie de openbare pensioenregelingen mogelijk om bijdragen te betalen voor studiejaren na het zesde jaar secundair onderwijs waarvoor men een diploma heeft ontvangen.

Recente hervormingen van aanvullende pensioenen omvatten de invoering van de mogelijkheid voor werknemers om zich op eigen initiatief bij een bedrijfspensioenregeling aan te sluiten, en van de belastingaftrek van 25% voor persoonlijke pensioenen in 2018. Voorts werd de pensioenovereenkomst voor zelfstandigen ingevoerd, waardoor zelfstandigen zonder formele bedrijfsstructuur een aanvullend bedrijfspensioen kunnen opbouwen.

Assessment doelmatigheid Belgische pensioenen vandaag

De inkomenspositie van 65-plussers is verbeterd ten opzichte van die van beroepsactieven sinds 2008. Het mediaan equivalent besteedbaar inkomen van 65-plussers is gestegen van 72% tot 77% ten opzichte van dat van de leeftijdsgroep 18-64 jaar. Ook is de totale vervangingsratio in dezelfde periode van 10 jaar met 4 procentpunten gestegen tot bijna 50% in 2019. Maar in 2019 scoorde België voor beide indicatoren nog steeds ver onder het EU-gemiddelde (respectievelijk 91% en 58%), en de stijgingen die de afgelopen 10 jaar in België zijn geconstateerd, zijn vergelijkbaar met die voor de EU als geheel over dezelfde periode. De aanzienlijk lagere belasting op het pensioeninkomen in vergelijking met de lonen betekent dat de bruto vervangingspercentages lager zijn dan de netto vervangingspercentages.

Het hoogste inkomenskwintiel van de 65-plussers is ongeveer drie keer hoger dan het laagste kwintiel. België heeft daardoor een laag niveau van inkomensongelijkheid bij ouderen in vergelijking met de EU. De inkomensongelijkheid in deze leeftijdsgroep is ook lager dan bij mensen onder de 65, waar de verhouding bijna 4 op 1 bedraagt. De ongelijkheid lijkt relatief stabiel te zijn in de tijd. Hoewel de wettelijke pensioenregeling in principe inkomensafhankelijk is, toont het lagere niveau van ongelijkheid onder gepensioneerden het matigende effect van sociale correcties, waaronder minimum- en middelenuitkeringen (IGO) pensioenen, de aftopping van de

inkomens bij de pensioenberekening en pensioenkredieten. Er kan echter een methodologische kwestie meespelen: als gevolg van het hoge aandeel van bedrijfspensioenen die als forfaitaire bedragen worden uitgekeerd, onderschat de EU-SILC (EU (statistiek van inkomens en levensomstandigheden van de Europese Unie) de pensioenen, met name onder de hoogverdieners, die meer kans hebben om van deze regelingen gebruik te maken.

In 2019 liep 16,5% van de mensen van 65 jaar of ouder het risico op armoede of sociale uitsluiting (AROPE). Het aantal ligt ongeveer 3 procentpunten hoger voor de leeftijdsgroep van 75 jaar en ouder, wat te maken zou kunnen hebben met het feit dat de pensioenen van werknemers en zelfstandigen niet systematisch worden aangepast aan de loonontwikkeling. Het AROPE-percentage is ruim 2 procentpunt hoger voor vrouwen dan voor mannen, maar het verschil tussen mannen en vrouwen is aanzienlijk kleiner dan voor de EU in haar geheel. Met een daling van 5 procentpunten over een periode van 10 jaar is de daling van het AROPE-percentage bij ouderen in België duidelijk scherper dan in de EU. De Belgische verbetering van het AROPE-percentage is grotendeels te danken aan een daling van het armoederisicopercentage (AROP) onder ouderen, dat daalde van 21,2% in 2008 tot 15,7% in 2019, en daarmee een niveau bereikt dat vergelijkbaar is met dat van de totale bevolking. De Studiecommissie voor de vergrijzing schatte bovendien dat slechts 9% van de ouderen in 2016 het risico liep op armoede, rekening houdend met het eigen woningbezit, tegenover 16,5% in de rest van de bevolking. Er moet echter worden opgemerkt dat zowel het AROP- als het AROPE-percentage een lichte stijging vertoont vanaf 2017, met name voor vrouwen. De ontwikkeling in de komende jaren zal uitwijzen of dit slechts ruis in de gegevens is of dat er inderdaad sprake is van een toename van het armoederisico. Maar aangezien vrouwen de belangrijkste begunstigden van sociale correcties zijn, zou dit verband kunnen houden met recente hervormingen van de pensioenkredieten.

De geleidelijke verhogingen van het minimumpensioen en de middelengetoetste pensioenen (IGO) zijn een waarschijnlijke reden voor de daling van het AROP-percentage bij ouderen; door deze verhogingen zijn sommige gepensioneerden met een laag inkomen dicht bij of net boven de AROP-drempel gekomen. Dit beeld wordt bevestigd door de relatief lage intensiteit van armoede die zichtbaar is in het lage niveau van ernstige materiële deprivatie (1,6%) en het relatieve mediane AROP-verschil (11,5%) onder 65-plussers. Bovendien tonen de alternatieve AROP-percentages, berekend op 50% en 70% van het mediane inkomen, een hoge concentratie rond de AROP-drempel: 6,4% van de Belgen van 65 jaar of ouder heeft een inkomen van minder dan 50% van het mediane inkomen en meer dan een derde (34,4%) heeft een inkomen van minder dan 70% van het mediane inkomen.

Er zijn enkele sociale groepen die bijzonder kwetsbaar zijn voor economische tegenspoed op oudere leeftijd. Alleenstaanden hebben in het algemeen een hoger AROP-percentage dan koppels, respectievelijk 20,4% en 15,7% in 2018, en alleenstaande vrouwen zijn hier kwetsbaarder dan mannen. Gescheiden vrouwen in het bijzonder een lopen een verhoogd armoederisico: in 2008 ontving slechts 1% van de weduwen en 4% van de gehuwde vrouwen boven 65 jaar of ouder een middelengetoetste pensioenuitkering (IGO), vergeleken met 16% van de niet-gehuwde vrouwen en bijna een kwart (23%) van de gescheiden vrouwen. Hoewel minimumuitkeringen sinds 2008 aanzienlijk zijn verbeterd, wijst dit op een meer structureel onvermogen van het pensioenstelsel om bepaalde levenslopen op te vangen: het stelsel steunt mensen die al jaren buiten de arbeidsmarkt staan, zolang zij binnen de grenzen van het mannelijk kostwinnersmodel

(ouderdomspensioen tegen gezinstarief; relatief genereus nabestaandenpensioen) vallen, maar niet degenen die buiten deze grenzen vallen. Uit deze gegevens blijkt ook dat het echtscheidingspensioen zeer ontoereikend is om een basislevensstandaard te garanderen.

De ongelijkheid tussen mannen en vrouwen op het gebied van pensioenen neemt snel af. De genderkloof in pensioeninkomen is tussen 2010 en 2019 met ongeveer een derde gedaald, met een resterende kloof van 33,4% in 2019. Bovendien is de genderkloof in niet-dekkingsgraad in die periode met een kwart gekrompen, waarbij de pensioendekkingsgraad in de leeftijdsgroep 65-79 nu 7 procentpunten lager is voor vrouwen dan voor mannen. Dit is ongetwijfeld het gevolg van de toegenomen arbeidsmarktparticipatie van vrouwen onder jongere cohorten en een relatief kleinere loonkloof tussen mannen en vrouwen, maar vrouwen profiteren ook meer van bepaalde sociale correcties. Een groter deel van de loopbaan van vrouwen bestaat uit perioden van pensioenkredieten. Terwijl gemiddeld 30% van de loopbaan jaren "gelijkgestelde perioden" waren onder recent gepensioneerde mannelijke werknemers in 2013, was dit 37% bij vrouwen. Toch hebben vrouwen meer kans dan mannen om op een minimum pensioen: hoewel minder vrouwen dan mannen de vereiste loopbaanduur hebben om hiervoor in aanmerking te komen, ontving ongeveer 1 op de 5 vrouwen in 2013 een minimumpensioen, tegenover 1 op de 20 mannen. Vrouwen hebben ook meer kans om een middelengetoetst pensioen te ontvangen: 6,9 % van de vrouwen en 4,6% van de mannen van 65 jaar of ouder ontving een dergelijke uitkering in 2011.

Ongeveer 10,9 % van 65-plussers besteedde ten minste 40% van hun besteedbaar inkomen aan huisvesting in 2019, en dit percentage was 5 procentpunten hoger voor vrouwen dan voor mannen.

Zowel de gezonde levensjaren en de levensverwachting op 65-jarige leeftijd stegen tussen 2008 en 2019 voor vrouwen met respectievelijk 0,3 en één jaar, tegenover respectievelijk 0,1 en 1,3 jaar voor mannen. Gemiddeld kunnen mensen van 65 jaar verwachten in 2019 ruim 20 jaar langer te leven, waarvan iets minder dan de helft zonder matige of ernstige gezondheidsproblemen.

Uit de duurzaamheidsindicatoren blijkt dat België nog steeds een achterstand heeft op het gebied van werkgelegenheid in de leeftijdsgroep 55-64 jaar, met slechts iets meer dan de helft werkenden in 2019. Terwijl de arbeidsparticipatie nog steeds lager is bij vrouwen (47,0%) dan bij mannen (57,3%) in deze leeftijdsgroep, is de genderkloof sinds 2010 aanzienlijk kleiner geworden: de arbeidsparticipatie van vrouwen in de leeftijdsgroep 54-64 is met 20,7 procentpunten gestegen, tegenover 14,5 procentpunten bij mannen. De verbetering houdt waarschijnlijk verband met beperkingen op vervroegde uittrekking, hoewel dit niet volledig de sterkere stijging kan verklaren bij vrouwen sinds 2010, aangezien voor hen sinds 2009 dezelfde pensioenregelingen gelden als voor mannen. De gegevens weerspiegelen dus de toenemende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen, ook in de late loopbaan.

In 2016 bedroegen de pensioenuitgaven voor rustpensioen, vervroegd pensioen en de werkloosheid met toeslag en nabestaandenpensioenen als percentage met 12,6% van het bbp; slechts iets hoger dan het EU-gemiddelde van 12,4%. Volgens de prognoses in de EU-Ageing Reports, terwijl een 1 procentpunt stijging van de pensioenuitgaven wordt verwacht voor de EU als geheel tegen 2059, zal de stijging bijna het dubbele zijn voor België, namelijk 1,8 procentpunt. De gegevens van de Belgische Commissie Pensioenhervorming 2020-2040 (2014) geven een meer

gedetailleerd beeld. Deze Commissie verwacht een stijging van de pensioenuitgaven van 10,7% van het bbp in 2018 tot 13,0% in 2040, waarna de kosten weer zullen dalen tot 12,5% van het bbp in 2070. De stijging is het gevolg van een demografische verschuiving: terwijl de bevolking tussen 18 en 66 jaar met 4,5% zou toenemen over de periode van 55 jaar, zal de bevolking van 67 jaar en ouder naar verwachting met 60% toenemen, hetgeen resulteert in een verwachte stijging van de afhankelijkheidsratio van ouderen met 53%. De daling na 2040 zou het gevolg zijn van een lagere groei van de afhankelijkheidsratio van ouderen in combinatie met pensioenuitkeringen die niet worden geïndexeerd aan de loonstijging (Studiecommissie voor de Vergrijzing, 2019). Tot slot lag de demografische afhankelijkheidsratio van ouderen (32,2%) lager dan het EU-gemiddelde (32,2%) in 2019, hoewel de economische afhankelijkheidsratio van ouderen, ook rekening houdend met de activiteitsstatus, met 42,9% vrijwel op het EU-gemiddelde lag. Er waren dus ongeveer 2,4 personen in de actieve leeftijd die bijdroegen per inactieve oudere.

Toereikende pensioenen - langetermijnperspectief

In het Pension Adequacy Report staat een hoofdstuk waarin wordt nagegaan in hoeverre mensen die vandaag de arbeidsmarkt betreden een toereikend pensioen kunnen verwachten wanneer ze met pensioen gaan, en wat ze kunnen doen om hun kansen te vergroten voor een behoorlijke levensstandaard op hun oude dag. De auteurs verkennen dit op basis van theoretische vervangingsratio's, die aangeven welk percentage van het laatste arbeidsinkomen van de werknemer in de privé-sector hij bij zijn pensionering zal ontvangen.

Prognoses voor België

Theoretische prognoses van vervangingsratio's geven aan dat pensioenen na een standaard 40-jarige loopbaan op hetzelfde niveau zouden blijven. Kredieten zullen het effect van korte perioden zonder werk voor werkloosheid, kinderopvang en gezinszorg blijven temperen. Ook zullen de verschillende vervangingspercentages tussen hoog- en laagverdieners de pensioenen gelijk blijven maken dan het arbeidsinkomen.

De Belgische Commissie Pensioenhervorming 2020-2040 (2014) verwacht een aanhoudende daling van het armoederisico van ouderen tot 2070 als gevolg van de toegenomen werkgelegenheid, vooral bij vrouwen, en van het huidige groeipad van de minimum en middengetoetste pensioenen (tot 2030), met name voor alleenstaanden. Tegelijkertijd waarschuwt de Commissie dat het toenemende aantal ongehuwde vrouwen, een groep met een hoger armoederisico, deze daling zou kunnen vertragen. Dezelfde factoren zullen naar verwachting ook bijdragen tot een verdere afname van de ongelijkheid onder gepensioneerden.

Recente hervormingen van de sociale correctiemechanismen binnen het pensioenstelsel tonen het belang van werkgelegenheid voor het bereiken van een adequaat pensioen. De verlaging van pensioenkredieten voor perioden van werkloosheid van meer dan een jaar en voor perioden van werkloosheid met werkgeverstoelag zal leiden tot lagere pensioenen voor kwetsbare groepen. De focus leggen op verbeteringen in het minimumpensioen voor mensen met een volledige loopbaan

kan ertoe leiden dat velen, en met name vrouwen, uitgesloten worden van deze maatregelen ter verbetering van de economische positie van ouderen.

In 2014 heeft de Commissie voor de Pensioenhervorming 2020-2040 (bestaande uit academici) een rapport met voorstellen voor een vernieuwd pensioenstelsel voorgesteld. Deze voorstellen werden gebruikt om de pensioenhervormingen in België vorm te geven, maar niet alle elementen van het rapport werden/worden vertaald in hervormingen (zoals de definities van zware beroepen, de invoering van een puntensysteem voor de pensioenberekening).

Op verschillende gebieden zijn besprekingen gaande. Een aantal onderwerpen zal waarschijnlijk onderwerp van hervormingen zijn in de komende jaren; zoals de verdere verhogingen van het minimumpensioen; deze verschillen niet alleen in termen van 'generositeit', maar ook inzake de criteria om voor een pensioen in aanmerking te komen. Enige harmonisatie tussen de drie wettelijke pensioenstelsels (bv. wat het minimumpensioen betreft) zal in de komende jaren waarschijnlijk het voorwerp zijn van debatten over het pensioenbeleid.

Uitdagingen op lange termijn voor doelmatige pensioenen

Het bieden van adequate inkomensbescherming aan alleenstaanden, en met name alleenstaande vrouwen, in een systeem dat fundamenteel gebaseerd was op het historische "mannelijke alleenverdienersmodel", is en blijft een uitdaging voor het Belgische pensioenstelsel, vooral wanneer het aantal alleenstaanden zal blijven toenemen. In verschillende gevallen zijn de loopbaanvereisten om van een volledige minimale pensioenbescherming te genieten nog steeds onhaalbaar en afgeleide rechten zijn niet noodzakelijk voldoende om gescheiden vrouwen of weduwen te beschermen, enz.

Recente hervormingen zijn bedoeld om de pensioenen van zelfstandigen te verbeteren. Hoewel dit een positieve ontwikkeling is, zal het niet voldoende zijn om deze pensioenen op het niveau te brengen van die van werknemers. De beperktere toegang tot pensioenkredieten (gelijkgestelde periodes) voor perioden van niet-werkzaamheid draagt er ook toe bij dat de pensioenen van zelfstandigen achterblijven bij die van werknemers.

Vooraf in een tijd waarin loopbanen steeds meer niet-lineair zijn en mensen steeds vaker bewegen tussen de statuten van werknemer, ambtenaar en zelfstandige, is het hebben van drie afzonderlijke pensioenregelingen, elk met hun eigen sociale correcties en regels over minimumpensioenen, op langere termijn onhoudbaar.

Zoals in veel landen is de opkomst van onzekere atypische arbeidsstatuten (zoals meer tijdelijke en interim-arbeid, platformarbeid, en flexi-jobs - met beperkte bijdragen aan de sociale zekerheid, met als gevolg een lagere pensioenopbouw) een punt van bezorgdheid voor het pensioenstelsel. Op korte termijn zouden zij de bijdragegrondslag voor een PAYG (Pay-as-you-go) pensioenstelsel kunnen verminderen, waardoor de financiële houdbaarheid in gevaar komt als deze vormen van werk reguliere werkgelegenheid in grote mate zouden vervangen. Op lange termijn zouden zij ook kunnen leiden tot problemen in verband met de toereikendheid van de pensioenen voor de betrokken personen als gevolg van de kleinere berekeningsgrondslag van hun pensioenen.

Sinds 2015 kunnen werknemers die al voor 80 % in een reguliere baan werken ook een zogenaamde "flexi-job" in de horeca nemen. In dit flexi-job statuut bouwt een werknemer sociale rechten op, waaronder een pensioen, zonder sociale bijdragen of inkomstenbelasting te betalen. In 2018 werd deze regeling uitgebreid tot gepensioneerden en werd het mogelijk flexi-jobs in een groter aantal sectoren.

In België is het een wijdverbreide praktijk dat bedrijfspensioenen en persoonlijk pensioensparen worden uitbetaald in de vorm van een forfaitair bedrag. Dergelijke betalingen bieden geen bescherming tegen het langlevensrisico, en als dit binnen het pensioenstelsel aan belang zou winnen, zou de armoede onder ouderen kunnen toenemen.

Delen van risico's en middelen in pensioensystemen

Sommige recente hervormingen hebben grenzen gesteld aan de herverdelende capaciteit van pensioenstelsels, en doen vragen rijzen in verband met de billijkheid ervan voor verschillende inkomensgroepen.

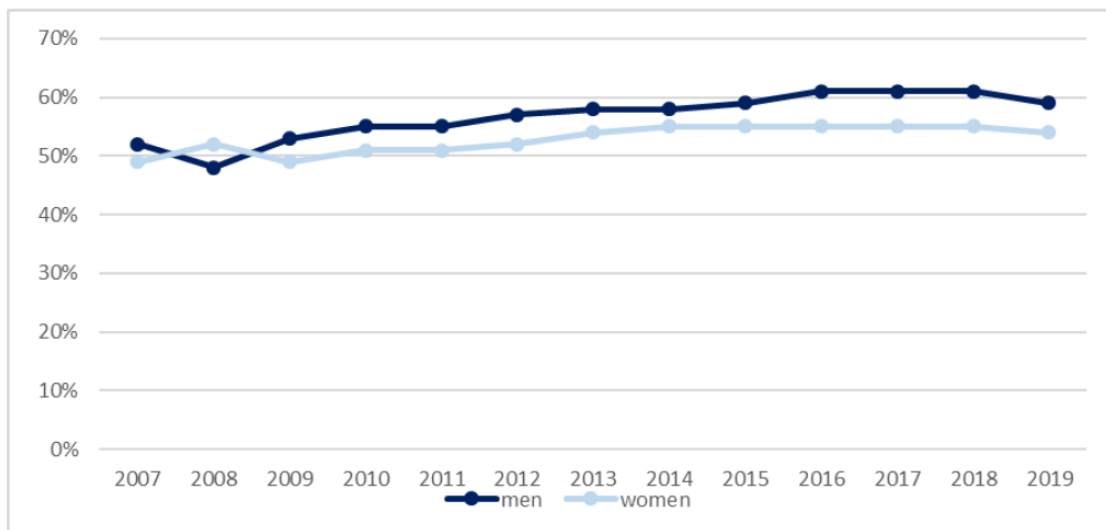
Soortgelijke vragen rijzen ook in verband met de behandeling van vroege en late start van de beroepsloopbaan. Een gemeenschappelijke pensioenleeftijd die geen onderscheid maakt tussen de duur van de loopbaan kan ertoe leiden dat vroege starters (vaak met een lager opleidings- en inkomensniveau) gedurende langere perioden bijdragen dan mensen die hun loopbaan op latere leeftijd starten. De vroege starters kunnen (vaak lagere) pensioenuitkeringen ontvangen voor een kortere periode, gezien de sociaal-economische ongelijkheden.

Hoewel gelijke kansen voor mannen en vrouwen om pensioenrechten op te bouwen in de eerste plaats afhangen van factoren op de arbeidsmarkt, zouden pensioenstelsels gezinsgerelateerde loopbaanonderbrekingen op zodanige wijze kunnen aanmoedigen dat ook de gelijke verdeling van gezinsverantwoordelijkheden tussen mannen en vrouwen wordt gerealiseerd, waardoor de arbeidsparticipatie van vrouwen beschermd wordt.

Ten slotte zouden de pensioenstelsels kunnen worden aangepast zodat niet-standaardvormen van werk niet worden uitgesloten van het delen van risico's en middelen, noch worden benadeeld door de regels vanwege hun status (bijvoorbeeld doordat zij moeilijker aan de minimumvereisten voldoen om pensioenrechten op te bouwen of toegang te krijgen tot uitkeringen).

Genderpensioenkloof

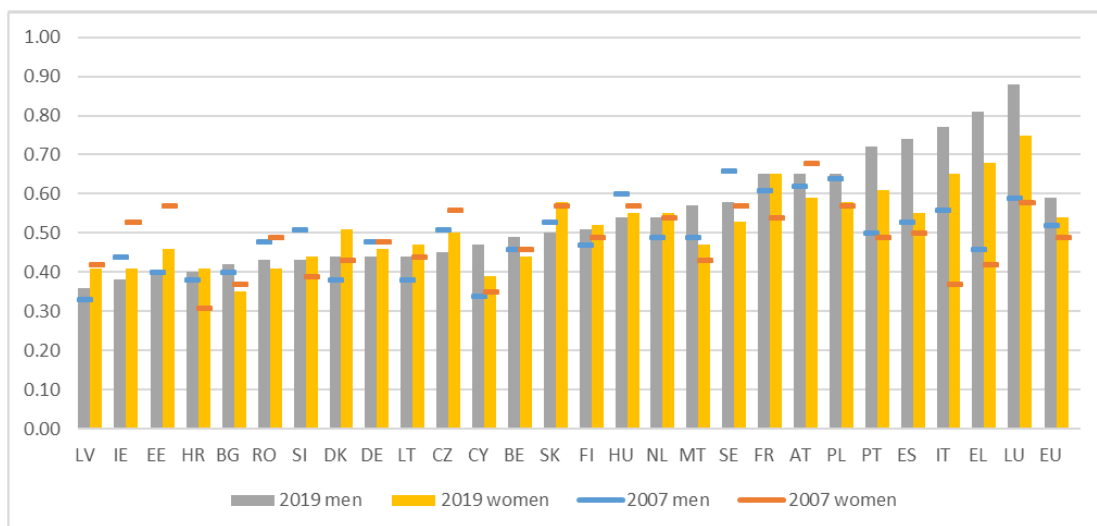
Grafiek 9. Geaggregeerde vervangingsratio's - Mediaaninkomen uit pensioen van 65-74-jarigen in verhouding tot het mediane inkomen uit arbeid van de werkende 50-59-jarigen, naar geslacht, EU-27, 2007-2019, %

Source: Eurostat, own calculations.

De verschillen in geaggregeerde vervangingsratio's tussen mannen en vrouwen zijn in de periode 2007-2019 toegenomen, aangezien de vervangingsratio steeg met 5 procentpunt voor vrouwen en 7 procentpunt voor mannen. Vrouwen lijken 6 jaar achterop ten aanzien van mannen in die zin dat de vervangingsratio's in 2017 voor vrouwen op hetzelfde niveau lagen als de vervangingsratio's voor mannen in 2011. Terwijl het verschil in de vervangingsratio's tussen mannen en vrouwen afnam in de recessiejaren (2008-2010) en de periode van de Europese schuldencrisiscrisis, werd het in de daaropvolgende jaren (vanaf 2013) weer groter, als gevolg van een tragere stijging van de vervangingsratio bij vrouwen.

Grafiek 10. Geaggregeerde vervangingsratio - Mediaan inkomen uit pensioen voor de leeftijdsgroep 65-74-jarigen ten opzichte van het mediane inkomen uit arbeid van de werkende 50-59-jarigen, naar geslacht, 2007 en 2019, per lidstaat, %

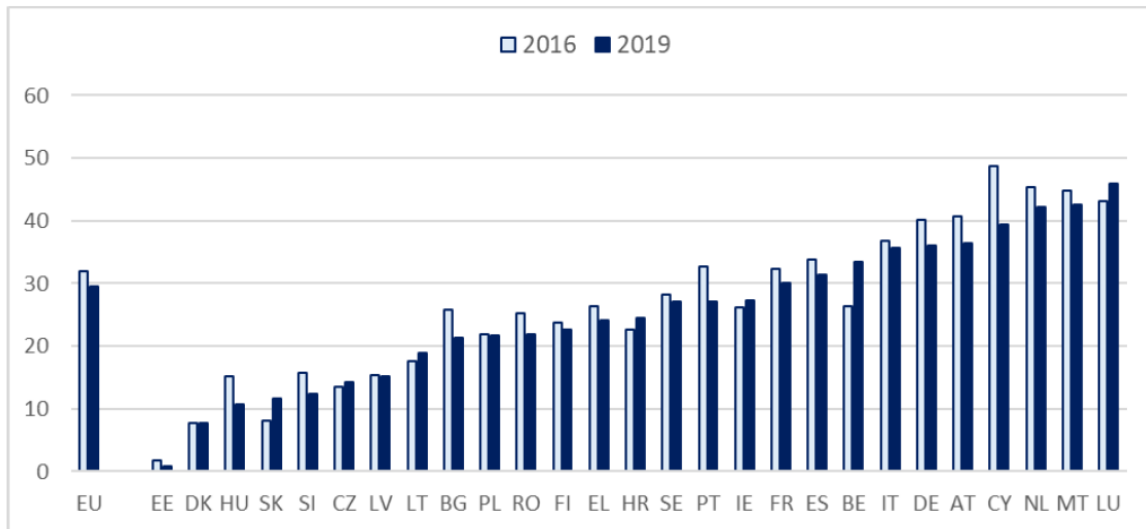
Note: Figure for Croatia in 2007 relates to 2010.

Source: Eurostat.

In ongeveer de helft van de lidstaten waren de vervangingsratio's voor mannen in 2019 hoger dan die voor vrouwen. Ook in landen waar de vervangingsratio laag is (aan de linkerkant van de grafiek), van Letland tot Hongarije (op vier uitzonderingen na) hebben vrouwen hogere vervangingsratio's. Omgekeerd, in landen waar de ratio hoog is (rechts van Malta tot Luxemburg), hebben mannen hogere - vaak aanzienlijk hogere - vervangingspercentages.

Veranderingen sinds 2007 hebben ertoe geleid dat in enkele landen de vervangingsratio's ten gunste van mannen zijn toegenomen (bv. Nederland, waar het percentage voor mannen steeg tot het hogere percentage voor vrouwen; en Portugal, waar het percentage voor beide seksen steeg vanaf een vergelijkbaar niveau, hoewel het percentage voor mannen veel meer steeg). In sommige landen hebben verlagingen van het percentage ook mannen bevoordeeld (in Roemenië was er een vergelijkbare daling voor vrouwen en mannen; en in Oostenrijk verlaagde de ratio voor vrouwen aanzienlijk terwijl die voor mannen toenam). Andere landen gingen in de tegenovergestelde richting. In Frankrijk en Kroatië, bijvoorbeeld, steeg de ratio - vooral voor vrouwen, die in 2019 niveaus hadden die zeer dichtbij die van mannen kwamen; anderzijds is de verhouding gedaald in Slovenië en Duitsland, vooral voor mannen, die in 2019 onder de ratio's voor vrouwen waren gedaald.

Grafiek 11. Gender pensioenloof (65-79), 2016 en 2019, %

Source: Eurostat (ilc_pnp13). Note: breaks in series affected changes in BE.

De verschillen tussen de pensioenbedragen ontvangen door vrouwen en mannen blijven kleiner worden, zij het langzaam. De pensioenloof tussen mannen en vrouwen is het relatieve verschil tussen de gemiddelde bruto-pensioenen die vrouwen en mannen ontvangen. De genderpensioenloof heeft zijn wortels in verschillende beroeps carrières: die van vrouwen worden gekenmerkt door lagere lonen kortere en onderbroken loopbanen, en een lager volume van gewerkte uren. Deze verschillen nemen langzaam af, wat leidt tot een verkleining van de kloof. In de afgelopen 3 jaar is de kloof van 32,3 % naar 29,5 % gedaald. Er is weinig convergentie tussen de landen en de verschillen zijn nog steeds aanzienlijk. In Estland, waar de kloof het kleinst was, is deze verder gedaald tot minder dan 1%. Aan de andere kant van de schaal heeft Cyprus, dat in 2016 de grootste kloof, de grootste daling (bijna 10 procentpunten) tot net onder de 40 %. Luxemburg met de grootste kloof in 2019 van 46 %. In België is de genderpensioenloof toegenomen van ca. 27% in 2016 naar ca. 32% in 2019.

Solidariteitsmechanismen Belgische pensioenen

De verdienste van het Belgische pensioenstelsel lijkt vooral te liggen in de armoedebestrijding, terwijl de vervangingsratio's vrij laag blijven. Ook al is het een op bijdragen gebaseerd stelsel, dat in theorie voorrang geeft aan het behoud van een levensstandaard na pensionering boven armoedebestrijding, toch is in de loop der jaren een complex systeem van sociale correcties ingevoerd, vooral gericht op de laagste pensioenen.

De situatie is anders voor ambtenaren, wier pensioenstelsel veel meer gericht is op het behoud van een levensstandaard. In vergelijking met dat van werknemers kent het pensioenstelsel voor ambtenaren een hoger vervangingspercentage na een volledige loopbaan (75% tegenover 60%), een pensioen dat wordt berekend op basis van het loon van de laatste 10 jaar in plaats van alle loopbaanjaren, en een pensioen dat de loonontwikkeling volgt in plaats van alleen de prijsindexering. Wanneer ook rekening wordt gehouden met de bedrijfspensioenen van de werknemers, zijn de pensioenen van de ambtenaren vergelijkbaar met de werknemerspensioenen in het hoogste inkomenskwintiel, maar zijn zij genereuzer dan de werknemerspensioenen in de

andere vier kwintielen. Bovendien onderscheidt het pensioenstelsel voor ambtenaren zich ook op het vlak van vervroegde pensionering: tussen 2014 en 2018 waren 61% van de werknemers en 75% van de zelfstandigen 65 jaar of ouder toen ze voor het eerst een beroep deden op hun ouderdomspensioen, tegenover slechts 16% van de ambtenaren (Federale Pensioendienst, 2020). Kortom, er is nog veel ruimte voor verdere harmonisatie tussen deze drie wettelijke pensioenstelsels.

De minst adequate pensioenregeling is die van de zelfstandigen, en de laatste jaren zijn inspanningen geleverd om deze te verbeteren. De gelijkschakeling van het minimumpensioen voor zelfstandigen met dat van werknemers is een belangrijke stap in de verbetering van de toereikendheid van de regeling. Terwijl pensioenkredieten uiterst belangrijk zijn voor de pensioenopbouw van werknemers, zijn zij dat nauwelijks voor zelfstandigen. Zo maken gelijkgestelde tijdvakken bij de pensioenberekening 30% van de loopbaan van mannelijke werknemers uit en 37% van die van vrouwelijke werknemers. Bij zelfstandigen bedroegen deze percentages in 2013 echter respectievelijk 3% voor mannen en 5% voor vrouwen omdat hier alleen perioden van ziekte en vastgelegde zorgactiviteiten worden meegeteld.

Uitgesplitst naar geslacht zijn vrouwen de grootste begunstigten van sociale correcties. Om verschillende redenen genieten zij meer van minimum- en middenengetoetste pensioenen, alsook van pensioenkredieten (gelijkgestelde periodes). Deze instrumenten spelen een cruciale rol bij het verkleinen van de pensioenkloof tussen mannen en vrouwen. Dit geldt ook voor afgeleide rechten. De regels staan over het algemeen toe dat een weduwe zonder persoonlijk ouderdomspensioen 80% van het vroegere gezinsinkomen behoudt, maar een weduwe van een tweeverdienersgezin waarin beide partners een gelijk pensioen hadden, zou slechts 55% van het vroegere gezinsinkomen behouden. Naarmate de pensioenen van vrouwen stijgen, zal het inkomensverlies als gevolg van het verlies van een partner toenemen. Dit dreigt onvoldoende stimulansen te bieden voor de loopbaan van vrouwen.

Conclusies EU-niveau

Pension Adequacy Report 2021 Europese Commissie

Na een decennium van verbetering is er geen verdere vooruitgang geboekt bij het terugdringen van het risico op armoede of sociale uitsluiting voor ouderen in de EU.

1. *Armoede of sociale uitsluiting onder ouderen is sinds 2016 licht gestegen, hoewel het duidelijk lager blijft dan in 2008.* Bijna 18,5 % (16,1 miljoen) van de mensen van 65 jaar en ouder in de EU liepen in 2019 het risico op armoede of sociale uitsluiting, terwijl in sommige landen dit aandeel oploopt tot 50 %. De risico's op inkomensarmoede onder ouderen zijn de afgelopen drie jaar licht gestegen, terwijl de deprivatie verder is gedaald. Tegelijkertijd zal, in het licht van de verwachte toename van de oudere bevolking, het absolute

aantal ouderen dat een armoederisico loopt, waarschijnlijk toenemen.

2. *Het inkomen van ouderen is sinds 2016 licht gedaald ten opzichte van het inkomen van jongere generaties sinds 2016, als gevolg van de aanhoudende groei van de inkomens in de werkende leeftijd.* Het mediane inkomen van ouderen in de EU bedroeg 89 procent van het inkomen van de beroepsbevolking (18-64) in 2019, met grote verschillen tussen de landen. Op de langere termijn is het stijgende opleidingsniveau van de jongere generaties een belangrijke factor voor inkomensverschillen tussen de generaties. In alle lidstaten bedragen de pensioeninkomens tussen een derde en meer dan twee derde van het arbeidsinkomen aan het eind van de loopbaan.

3. *Op EU-niveau is de duur van de pensionering de afgelopen tien jaar licht gedaald omdat de uittredingsleeftijd in een aantal lidstaten sneller is gestegen dan de levensverwachting.* De pensioenduur bedraagt gemiddeld iets meer dan 20 jaar, iets minder dan de helft van het beroepsleven. Hoewel veel landen de voorwaarden voor uittreding uit de arbeidsmarkt en vervroegde pensionering hebben aangescherpt, zijn deze maatregelen nog vrij recent en is het effect ervan op de pensioenduur nog niet zo duidelijk zichtbaar.

Het handhaven van een adequate levensstandaard gedurende de pensionering blijft een uitdaging, vooral voor vrouwen.

4. *De ongelijkheid tussen mannen en vrouwen wordt groter op oudere leeftijd.* In de EU-27 is de genderkloof in armoede op oudere leeftijd groter dan op werkende leeftijd, terwijl de genderkloof in pensioenen als gevolg van het geaggregeerde effect van ongelijkheden op de arbeidsmarkt belangrijk blijft (29,5% in 2019) ondanks een lichte daling (van 32,3 % in 2016). Er is weinig convergentie tussen de landen.

5. *Het armoederisico voor vrouwen wordt hoger na de leeftijd van 75 jaar, omdat vrouwen een langere levensverwachting hebben en vaak alleenstaand zijn.* Overlevingspensioenen helpen het inkomen te herverdelen naar oudere vrouwen, maar zijn niet voldoende om de ongelijkheden in de loopbaan te compenseren.

6. *Pensioenkredieten (gelijkgestelde periodes) voor loopbaanonderbrekingen omwille van gezinsredenen of werkloosheid zijn een doeltreffende beleidshefboom om pensioenrechten te beschermen.* Uit prognoses blijkt dat kredieten voor kinderopvang en werkloosheid het effect van loopbaanonderbrekingen op pensioenuitkeringen in de meeste lidstaten aanzienlijk beperken en kredieten voor de zorg voor een afhankelijke volwassene worden steeds wijder verbreid, hoewel er nog kloven blijven bestaan.

7. *Betaalbare en kwalitatief goede gezondheidszorg en langdurige zorg zijn belangrijk om een adequate levensstandaard te handhaven gedurende de pensionering.* In de afgelopen laatste drie jaar is het percentage ouderen dat zich geen gezondheidszorg kan veroorloven gedaald. Toch kunnen nog steeds te weinig oudere Europeanen, vooral vrouwen, zich de noodzakelijke langdurige zorg niet veroorloven; een op de drie kan zich bijvoorbeeld geen thuiszorg permitteren.

Inkomensongelijkheden onder ouderen blijven bestaan, hoewel pensioen- en belastingbeleid die kunnen helpen verminderen

8. *De inkomensongelijkheid op oudere leeftijd blijft bestaan, maar dank zij het herverdelende effect van pensioen- en belastingstelsels is de ongelijkheid in de meeste lidstaten kleiner dan in de werkende leeftijd.* De inkomensongelijkheid onder personen van 65 jaar en ouder is in de EU-27 licht toegenomen in 2007-2019. Het inkomensvervangende percentage is meestal hoger voor mensen met een laag inkomen, waardoor de verdeling van middelen en de herverdeling over sociaaleconomische groepen wordt ondersteund. De fiscale behandeling van pensioenbijdragen en -uitkeringen is van invloed op de verdeling en de toereikendheid van het pensioeninkomen.

9. *De armoede op oudere leeftijd is de afgelopen drie jaar geleidelijk blijven toenemen.* Ouderen die arm zijn, raken verder achterop vergeleken met de rest van de bevolking en er is een grotere inspanning nodig om hun inkomens boven de armoedegrens te brengen.

10. *Minimum ouderdomsuitkeringen kunnen een belangrijke steun zijn voor mensen met korte loopbanen of lage inkomens.* De lidstaten hebben diverse minimuminkomensregelingen ingevoerd, die vaak niet op premie- of bijdragebetaling berusten en op de behoeften zijn gebaseerd. Het aandeel van de ouderen die afhankelijk zijn van minimumuitkeringen, vaker vrouwen, is de afgelopen drie jaar over het algemeen stabiel gebleven, terwijl tegelijkertijd in een aantal landen nieuwe maatregelen werden genomen om de minimuminkomensbescherming op oudere leeftijd uit te breiden.

Toekomstige loopbanen zullen langer moeten duren om toereikende pensioenen te handhaven

11. *Toereikende pensioenen zullen steeds meer afhangen van langere loopbanen.* Theoretische prognoses/projecties laten zien dat in de meeste lidstaten mensen die in 2059 met pensioen gaan een lager pensioen zullen hebben in verhouding tot hun arbeidsinkomen dan gepensioneerden met een vergelijkbare loopbaan in 2019. Zowel de pensioengerechtigde leeftijd en de effectieve pensioenleeftijd zullen de komende decennia blijven stijgen en de mogelijkheden voor vervroegde uittreding zullen afnemen, zij het met aanzienlijke verschillen tussen de landen. De geprojecteerde toename van de loopbaanlengte blijft meestal achter bij de stijging van de pensioengerechtigde leeftijd en zou niet volstaan om de relatieve daling van de uitkeringsniveaus te voorkomen.

12. *In de meeste landen heeft de leeftijd waarop men de arbeidsmarkt betreedt minder invloed op de hoogte van de pensioenuitkeringen dan de leeftijd waarop men met pensioen gaat.* Hoewel uit prognoses blijkt dat twee jaar langer werken dan de pensioengerechtigde leeftijd aanzienlijke voordelen zou opleveren, zou een lange loopbaan die vroeg begint maar eindigt op de normale pensioengerechtigde leeftijd, wat het geval kan zijn voor veel laaggeschoolde werknemers, in de meeste lidstaten niet tot zeer hoge vervangingspercentages leiden. Dat doet vragen rijzen over de wijze waarop pensioenstelsels lange loopbanen belonen.

Pensioenstelsels evolueren temidden van een veranderende economie en arbeidsmarkt en handhaving van hun adequaatheid kan het nodig maken om de financieringsbronnen te heroverwegen

13. *Hoewel veel hervormingen zijn doorgegaan met het bevorderen van langere loopbanen, heeft een aantal lidstaten ook actie ondernomen om de toereikendheid van de pensioenen te verbeteren.* De belangrijkste hervormingen/trends van de afgelopen drie jaar waren het bevorderen van latere pensionering door stimulansen inzake de verbetering van de capaciteit van de pensioenstelsels om het inkomen op peil te houden en van de inclusiviteit met inbegrip van de dekking van niet-standaardwerknemers en zelfstandigen, voortzetting van de inspanningen om armoedebeschermingsmechanismen, zoals minimumuitkeringen, uit te breiden, en de financiering van de pensioenen te hervormen.

14. *De uitgaven voor ouderdomsuitkeringen vormen een belangrijk deel van het BBP en van van de totale uitgaven voor sociale bescherming en zijn op EU-niveau grotendeels ongewijzigd gebleven tussen 2005 en 2018.* Het effect van de demografische ontwikkeling werd grotendeels gecompenseerd door het begrotingsbeleid. Hoewel het gemiddelde 10,8% van het bbp bedraagt, verschillen de uitgaven tussen de landen aanzienlijk (tussen 4,6% en 13,7% van het bbp in 2018), als gevolg van de verschillende opzet van pensioenstelsels en bredere stelsels van sociale bescherming. Tegelijkertijd gingen de stijgende pensioenuitgaven in deze periode gepaard met een iets lagere inkomensongelijkheid onder ouderen in de meeste lidstaten.

15. *De opzet van de belastingstelsels en de sociale bijdragen, met inbegrip van hun toekenningscriteria en progressiviteit, is van invloed op de financieringsgrondslag van pensioenstelsels en hun veerkracht in een veranderende economie en arbeidsmarkt.* Terwijl ouderdomsuitkeringen in de EU hoofdzakelijk uit sociale premies worden gefinancierd, vond tussen 2005 en 2018 een algemene verschuiving plaats naar financiering uit overheidsinkomsten, die grotendeels een daling van het door de werkgevers betaalde aandeel weerspiegelt. Vergrijzing van de bevolking en veranderingen op de arbeidsmarkt zetten de op bijdragen gebaseerde stelsels onder druk. Daarom moeten overheden andere financieringsbronnen aanboren, onder meer door uitbreiding van het soort inkomen dat als grondslag voor de belastingheffing wordt gebruikt of door de belastingheffing te verschuiven van inkomen uit arbeid naar andere vormen van inkomen. De verwezenlijking van de sociale doelstellingen van de pensioenstelsels met behoud van duurzaamheid kan een verschillende financieringsaanpak in de lidstaten vereisen. In het algemeen, zijn de inkomsten uit algemene belastingen stabiel geweest dan het arbeidsinkomen, en het oormerken daarvan voor de financiering van sociale bescherming zou kunnen bijdragen tot de financieringsgrondslag. Andere financieringsbronnen, zoals de belasting over de toegevoegde waarde, die in sommige lidstaten al wordt gebruikt (zoals in België) of milieubelastingen, worden steeds meer onderzocht.

Rekening houdend met deze vaststellingen vinden de rapporteurs *nationale inspanningen om toereikende pensioenen te waarborgen noodzakelijk, onder meer door de bevordering van gendergelijkheid in pensioenen en pensioenkredieten voor zorggerelateerde loopbaanonderbrekingen.* Initiatieven ter verbetering van gelijkheid en inkomensbescherming tijdens het beroepsleven, zoals de richtlijn betreffende het evenwicht tussen werk en privéleven

alsook de bevordering van werkgelegenheid voor jongeren en langere loopbanen kunnen de werknemers van vandaag helpen adequate pensioenen op te bouwen. Aanhoudende inspanningen zijn nodig om te zorgen voor een adequate dekking en mogelijkheden om pensioenrechten op te bouwen voor niet-standaardwerknemers en zelfstandigen en de pensioenstelsels aan te passen aan de behoeften van een flexibele en mobiele beroepsbevolking.

Resolutie Europees Parlement ouderdomsbeleid na 2020

Resolutie van het Europees Parlement van 7 juli 2021 inzake [“Het oude continent vergrijst – mogelijkheden en uitdagingen in verband met het ouderdomsbeleid na 2020” \(2020/2008\(INI\)\)](#)

Op 14 juni 2017 publiceerde het EP al een resolutie over de noodzaak van een EU-strategie tot beëindiging en preventie van de genderpensioen kloof.

In deze resolutie van 2021 doet het EP een reeks vaststellingen en prognoses en stelt het aan de EU-lidstaten opnieuw een reeks aanbevelingen voor inzake de pensioenen vanuit een genderperspectief.

Vaststellingen en prognoses

Het totale aantal personen in de beroepsgeschikte leeftijd (15-64 jaar) in de EU zal in de periode tussen 2005 en 2030 met 20,8 miljoen afnemen naarmate de generatie van de babyboomers met pensioen gaat, met als gevolg een grotere belasting voor de gezondheidszorg- en pensioenstelsels van de lidstaten

De totale afhankelijkheidsratio zal naar verwachting 57% zal bereiken tegen 2100, bijna een verdubbeling ten opzichte van 2019 (31%).

Zorgtaken - mantelzorg

Ruim 50% van de verzorgers onder de 65 jaar combineert zorgtaken met een baan. Deze zorgtaken zijn mede verantwoordelijk voor de lagere arbeidsmarktparticipatie onder vrouwen, omdat zij daardoor hetzij korter gaan werken hetzij hun betaalde werkzaamheden staken, hetgeen Europa per jaar 370 miljard EUR kost.

Volgens schattingen wordt 80% van alle zorg in de EU verleend door mantelzorgers die overwegend (75%) vrouw zijn, hetgeen duidt op een genderzorgkloof die sterk van invloed is op de genderpensioen kloof. Oudere vrouwen in de werkende leeftijd krijgen minder kansen om de arbeidsmarkt te betreden en eigen pensioenrechten op te bouwen.

Zorg verstrekt door mantelzorgers zonder enige formele arbeidsovereenkomst is bijzonder problematisch, aangezien de mantelzorgers hierdoor buiten de arbeidsmarkt worden geplaatst en geen enkele mogelijkheid tot regularisatie hebben. Dergelijke situaties leiden tot een dubbel negatief effect, waarbij enerzijds deze mantelzorgers (meestal vrouwen) in de regel weinig worden

betaald, geen sociale bescherming genieten, geen socialezekerheidsbijdragen betalen en als gevolg hiervan ofwel geen pensioen krijgen op het einde van hun actieve leven, ofwel slechts het minimumpensioen krijgen, en anderzijds dergelijke situaties een negatief effect hebben op de staat en haar relevante instellingen, die socialezekerheidsbijdragen en belastingen mislopen die door werkgevers en werknemers worden betaald.

Toegang tot basisdiensten

Oudere vrouwen hebben in het algemeen vaker dan mannen de grootste moeite om zich toegang te verschaffen tot basisgoederen en -diensten, zoals diensten van de gezondheidszorg, langdurige zorg en fatsoenlijke huisvesting, vanwege uiteenlopende factoren als de genderloonkloof en de pensioenkloof, de hogere levensverwachting van vrouwen en het grotere aandeel alleenstaande vrouwen.

In een aantal situaties waarbij sprake is van druk door vastgoedspeculatie, worden ouderen als eersten uit hun huis gezet, wat hun sociaal isolement en functionele afhankelijkheid heeft vergroot.

De hoge kosten van langdurige zorg vormen een zwaardere belasting voor oudere vrouwen, aangezien de levensverwachting van vrouwen hoger is, terwijl hun gezondheidstoestand op latere leeftijd slechter is, waardoor hun behoefte aan langdurige zorg en bijstand groter is.

Werkgelegenheid en actieve senioren

Volgens een Eurobarometer-enquête uit 2012 was 60% van de mensen in de EU tegenstander van een verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd, terwijl 61% vond dat iedereen de mogelijkheid moet hebben om na de wettelijke pensioenleeftijd door te werken. Bijna de helft van de werkenden van vijftig jaar en ouder zou liever een paar uur minder werken, afhankelijk van hun financiële behoeften, terwijl een aanzienlijk aantal gepensioneerden het liefst minimaal enkele uren per week zou willen werken.

Het aantal werkloze ouderen dat in dienst wordt genomen is extreem laag en oudere werknemers lopen een groot risico om langdurig werkloos te raken.

Armoede en sociale uitsluiting bij personen tussen de 55 en 64 jaar is hoger dan het EU-gemiddelde voor alle leeftijdsgroepen tezamen. 56 % van alle mensen in de EU is bang dat ze op hun oude dag onvoldoende inkomen zullen hebben. De kans op het vinden van een nieuwe baan daalt naarmate de werkzoekende ouder wordt, onder meer vanwege structurele belemmeringen, met inbegrip van leeftijdsdiscriminatie. Uit gegevens blijkt dat gepensioneerden die uit vrije keuze besluiten om te blijven werken gemiddeld tevredener zijn over hun leven dan gepensioneerden die volledig zijn gestopt met werken. Het gevoel dat iemand een doel heeft in het leven neemt in het algemeen na de leeftijd van 50 jaar af, maar blijft veel sterker aanwezig bij mensen die na hun pensioen doorwerken of een rol spelen bij de opvang van kinderen of langdurige zorg.

Armoede en sociale uitsluiting

Vrouwen lopen meer risico op armoede en sociale uitsluiting, onder meer als gevolg van de aanhoudende genderkloof op de arbeidsmarkt, de loon- en de pensioenkloof, de frequentere

loopbaanonderbrekingen vanwege gezins- en zorgtaken en omdat vrouwen vaker in deeltijd werken, soms met een onzeker of tijdelijk dienstverband, vooral in het geval van alleenstaande moeders. Veel vrouwen hebben door deze factoren moeite om geld te sparen voor later en lopen een groot risico om op latere leeftijd in armoede te vervallen.

Vrouwen ontvangen volgens Eurostat in alle EU-lidstaten een pensioen dat gemiddeld 30% lager ligt dan dat van mannen.

Aanbevelingen

Recht op waardig ouder worden

Het garanderen van een waardig leven komt neer op het waarborgen van het recht op tijdige pensionering voor werknemers, waardoor zij een gezond en onafhankelijk pensioen kunnen genieten.

Het recht op pensionering moet gekoppeld worden aan arbeidstijd en niet afhankelijk zijn van schommelingen van de gemiddelde levensverwachting of andere redenen die worden aangewend om werknemers onder druk te zetten.

Het genot van pensioen moet gebaseerd zijn op een inkomen dat fatsoenlijke leefomstandigheden mogelijk maakt, met inbegrip van bescherming van de gezondheid, culturele verrijking en de verwerving van nieuwe vaardigheden, zodat gepensioneerden volledig kunnen worden opgenomen in de sociale omgeving waarin zij leven.

Een waardig leven, met name voor ouderen, kan niet los worden gezien van het recht op toegankelijke huisvesting, in gezonde en comfortabele omstandigheden, zodat zij met sociale bescherming en omgeven door familie oud kunnen worden.

Werkgelegenheid en actieve senioren

Het blijft van groot belang om de werkloosheid onder oudere werknemers in de EU te bestrijden.

Werken na de pensioengerechtigde leeftijd is voorwerp van bedrijfsbeleid om de inzetbaarheid te ondersteunen en werknemers in staat te stellen om desgewenst langer te blijven werken.

Er moet speciale aandacht uitgaan naar de behoeften van werknemers met een lichamelijk of geestelijk zwaar beroep. Dit onderwerp kan aan bod komen in strategieën inzake gezondheid en veiligheid op de werkplek, beleid ter ondersteuning van de afstemming van werk en privéleven, de toegang tot en benutting van onderwijs- en opleidingsmogelijkheden op de werkplek en daarbuiten, steun voor uitwisselingen tussen generaties op de werkplek en mogelijkheden om geleidelijk met pensioen te gaan, die zowel het individu als de samenleving ten goede komen.

De gevolgen van demografische veranderingen op de arbeidsmarkt hebben onderstreept hoe belangrijk het is de bedrijfsvoering en de werkmethoden van bedrijven verder te verbeteren en dat een belangrijke rol is weggelegd voor digitale oplossingen, zoals telewerken, met name in de

context van de COVID-19-pandemie, aangezien deze vele mogelijkheden bieden om de arbeidsomstandigheden van werknemers te verbeteren, ook voor werknemers die bijna pensioengerechtigd zijn, en een inclusievere werkomgeving bieden, in het bijzonder om werk en privéleven beter op elkaar af te stemmen en voor personen met een handicap.

Voor het volgende verslag over de toereikendheid van de pensioenen moet grondiger onderzoek verricht worden naar atypische vormen van werk, door een volledige analyse te maken van de genderpensioenloof in alle dimensies en in de drie pijlers van de pensioenstelsels. De toereikendheid van minimumpensioenen moet verder beoordeeld worden, die met name van belang zijn om armoede onder ouderen te voorkomen.

Bestrijding van discriminatie ten aanzien van ouderen

De waardering van ouderen en de aanpak van discriminatie jegens hen is alleen mogelijk via beleid inzake sociale, culturele en economische inclusie, dat is gericht op de verstrekking van eerlijke pensioenen die een goede kwaliteit van leven waarborgen.

Openbare socialezekerheidsstelsels zijn belangrijk. Ze moeten distributief zijn en gebaseerd op solidariteit van bijdragende aard tussen de generaties, die iedereen – ongeacht hun eigen bijdragen (wat met name relevant is voor bijvoorbeeld vrouwen die hun hele leven zorgtaken hebben verricht) – een behoorlijke levenskwaliteit zonder armoede en sociale uitsluiting bieden.

De lidstaten moeten concrete maatregelen nemen om de bestaande genderpensioenloof (momenteel 37%) aan te pakken, onder meer door de genderloonloof te bestrijden en de arbeidsparticipatie van vrouwen te verhogen met maatregelen ter verbetering van het evenwicht tussen werk en privéleven, door onzeker en informeel werk te bestrijden en door iedereen een minimuminkomen te garanderen. De genderpensioenloof als gevolg van de genderloonloof is het gevolg van ongelijkheden die zich in de loop van het werkende leven van vrouwen opstapelen, alsook van de loopbaanonderbrekingen waartoe vrouwen worden gedwongen door diverse vormen van ongelijkheid en discriminatie. Deze kloof moet dringend gedicht in het licht van de demografische veranderingen, aangezien oudere vrouwen de gevolgen hiervan gedurende langere tijd aan den lijve zullen ondervinden.

De verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd is geen geschikt middel om de huidige economische en sociale crisis aan te pakken en op te lossen, aangezien deze tot een verdere uitholling van de grondrechten van oudere werknemers kan leiden.

Sociale bescherming en sociale inclusie

De lidstaten moeten zorgen voor een behoorlijke levensstandaard voor ouderen en hun in dit opzicht goede praktijken delen, met name wat betreft de vaststelling van het minimumniveau van ouderdomspensioenen.

De Commissie en de lidstaten moeten aanbevelingen opstellen ter beperking van het risico op armoede en sociale uitsluiting op oudere leeftijd, in het bijzonder gericht op de genderpensioenloof, ouderen met een handicap, oudere migranten, oudere Roma en ouderen die

tot etnische, raciale, taalkundige of seksuele minderheden en overige groepen behoren die onevenredig zijn getroffen door armoede en sociale uitsluiting.

Er moet meer onderzoek komen over de groepen met een hoge mate van armoede en sociale uitsluiting.

Speciale beleidsmaatregelen en onderzoek

De lidstaten moeten rekening houden met de genderdimensie in verband met de hervorming van de pensioenstelsels en de aanpassing van de pensioenleeftijd, gezien de verschillen tussen mannen en vrouwen wat betreft werkpatronen en het hogere discriminatierisico dat oudere vrouwen lopen op de arbeidsmarkt.

De lidstaten moeten mensen van zestig jaar en ouder die aan de slag willen, met name vrouwen, makkelijker toegang bieden tot werk, zodat zij over hun totale loopbaan meer verdienen, en deeltijdse beroepsactiviteiten met een laag risico te creëren voor ouderen die nog gezond zijn en verantwoordelijkheden kunnen dragen/

Er moeten mogelijkheden gecreëerd worden voor betaald werk voor personen die reeds de wettelijke pensioenleeftijd hebben bereikt en die actief willen blijven of worden, niet alleen om aanvullend inkomen te genereren maar ook als manier om sociale uitsluiting aan te pakken.

Er is nood aan stimuleringsmaatregelen voor vrijwilligerswerk en begeleiding om de kennisoverdracht tussen de generaties te stimuleren. Dergelijke maatregelen en activiteiten mogen niet ten koste mogen gaan van jonge werkzoekenden of langdurig werklozen.

Aandacht voor de specifieke aard van agrarische familiebedrijven, waarbij landbouwactiviteit en gezinsleven worden gecombineerd en oudere landbouwers ook na de pensioenleeftijd actief blijven is noodzakelijk. Sommige belemmeringen voor generatievernieuwing in de landbouw hangen samen met de toegang tot grond en de overdracht van landbouwbedrijven tussen generaties. Wanneer oudere landbouwers worden geconfronteerd met het risico op een laag pensioen, inkomensverlies en sociale uitsluiting in plattlandsgebieden na hun pensioen, kiezen ze er gewoonlijk voor om actief te blijven en hun landbouwbedrijf langer in handen te houden. In dat verband zijn er op maat gemaakte beleidsinstrumenten nodig om de vlotte overdracht van landbouwbedrijven en actief ouder worden voor oudere landbouwers in plattlandsgebieden te garanderen.

Achtergrondstatistieken België

Relatief inkomen

Relatief inkomen	2019			Verandering 2008-2019		
	T	M	V	T	M	V
Relatief mediaan inkomen, 65+	0,78	0,8	0,76	0,04	0,05	0,02
Inkomenskwintilaandeel S80/S20, 65%	3,34	3,52	3,16	0,23	0,34	0,09
Relatief inkomenskwintilaandeel S80/S20, 65+ - 0-64	-0,31	-0,16	-0,43			
Geaggregeerd vervangingsratio %	46	49	44	1	5	-3

Armoede en materiële deprivatie

Armoede en materiële deprivatie	2019			Verandering 2008-2019		
	T	M	V	T	M	V
Risico op armoede en sociale uitsluiting AROPE, 65+,%	16,5	15,4	17,4	-6,4	-5,9	-6,7
Armoederisicograad AROP, 65+, %	15,7	14,6	16,5	-5,5	-5,5	-5,5
Ernstige materiële deprivatie, 65+, %	1,6	1,2	1,8	-1,6	-1	-2,1
Risico op armoede en sociale uitsluiting AROPE, 75+,%	19,6	20,9	18,7	-5,8	-2,3	-8,1
Armoederisicograad AROP, 75+, %	19	20,7	17,8	-4,7	-1,5	-6,9
Ernstige materiële deprivatie, 75+, %	1,2	0,4	1,7	-2,2	-1,2	-2,8
Relatieve mediaan armoederisicokloof, 65+, %	11,5	12,4	10,8	-2,6	-3	-2,5
Armoederisicograad AROP, 65+: 50% drempel, %	6,4	6,1	6,6	-2,4	-3,2	-1,7
Armoederisicograad AROP, 65+: 70% drempel, %	34,4	31,4	36,9	-4,4	-4,3	-4,3
Materiële en sociale deprivatiegraad, 65+ ¹	7	5,7	8	-0,2	-0,2	-0,1

Genderverschillen

Genderverschillen	2019	Verandering 2008-2019
Genderkloof in pensioeninkomen, 65-79, % ²	33,4	-3,1
Genderkloof in niet-dekkingsgraad (v-m in p.p.), 65-79	7	-11,5

Huisvesting en gezondheidssituatie

Huisvesting en gezondheidssituatie	2019			Verandering 2008-2019		
	T	M	V	T	M	V
Overbelastingsgraad huisvestingskosten, 65+, %	10,9	8,2	13	-8,8	-9,6	-8,1
Zelf gerapporteerde onvervulde behoefte aan medisch onderzoek, 65%, %	1,8	1,6	2	1,4	1,1	1,6
Gezonde levensjaren op 65+ ³	10,6	10,5	10,7	0,2	0,1	0,3
Levensverwachting op 65 jaar	20,3	18,6	21,9	1	1,3	1

¹ Verandering sinds 2014, niet sinds 2008.

² Data verwijzen naar 2010, niet naar 2008

³ Breuk in tijdreeks voor 2019

Duurzaamheid en context

Duurzaamheid en context	2019			Verandering 2008-2019		
	T	M	V	T	M	V
Tewerkstellingsgraad, 55-64 jaar, %	52,1	57,3	47	17,6	14,5	20,7
Pensioenuitgave als % van het BBP (ESSPROS) ⁴			12,8			2
Pensioenduur vanaf eerste pensioen, jaren ⁵	21,8	20,4	23,0	-0,2	-0,1	-0,2
Pensioenduur vanaf einde tewerkstelling, jaren	21,5	19,8	23,2			
Eurostat en Ageing Working Group projecties						
Afhankelijkheidsratio ouderen, 20-64, % ⁶	32,2	28,2	36,3	51,6	47,0	56,4
Bruto wettelijke pensioenen als % van BBP	42,9	35,9	50,7	69,7		
Uitkeringspercentage ⁷	12,2			15,2		
Dekkingsgraad, % van bevolking 65+ ⁸	135,0			118,2		
Bruto pensioen ratio hoog/laag verdieners		1,9	1,9		1,8	1,8

Theoretische vervangingsgraden

Theoretische vervangingsratio's	Netto %				Bruto %			
	2019		2059		2019		2059	
	M	V	M	V	M	V	M	V
Gemiddeld inkomens								
Basis case: 40 jaar voor standaard pensioengerechtigde leeftijd (SPL)	75,5	75,5	74,7	74,7	52,6	52,6	50,3	50,3
Verhoogde SPL: van leeftijd 25 naar SPL	75,5	75,5	76,5	76,5	52,6	52,6	52,1	52,1
Oude basis case: 40 jaar tot leeftijd 65	75,5	75,5			52,6	52,6		
Langere loopbaan: 42 jaar tot SPL			76,5	76,5			52,1	52,1
Kortere loopbaan: 38 jaar tot SPL			73,9	73,9			48,4	48,4
Uitgestelde exit: 38 jaar tot SPL +2			77,5	77,5			52,8	52,8
Vroegtijdige exit: 38 jaar tot SPL -2								
Loopbaanonderbreking werkloosheid 3 j	75,2	75,5	73,8	73,8	52,5	52,5	49,6	49,6
Onderbreking zorg voor kinderen: 3 j	75,5	75,5	73,9	73,9	52,6	52,6	49,7	49,7
Onderbreking zorg afhankelijk familielid: 3j	74,5	74,5	73,5	73,5	51,8	51,8	49,3	49,3
Korte loopbaan 20j	54,5	54,5	52,6	52,6	34,0	34,0	33,2	33,2
Werk 35 j, beperking 5 jaar voor SPL			72,7	72,7			48,7	48,7
Vroege intrede arbeidsmarkt: vanaf 20j tot SPL			80,8	80,8			56,5	56,5
Index:10j na pensionering @ SPL			69,7	69,7			44,9	44,9
Uitgebreid deeltijds werk voor kinderczorg			73,6	73,6			49,4	49,4
Overlever volledige loopbaan		94,1		91,1		64,2		63,9
Overlever korte loopbaan		95,5		84,2		59,6		58,8
Overlever ratio 1 ⁹		0,62		0,61		0,61		0,64

⁴ ESSPROS (European System of Integrated Social Protection Statistics) data verwijzen naar 2018

⁵ Verandering sinds 2016, niets sinds 2010

⁶ 2060 i.p.v. 2059

⁷ 2060 i.p.v. 2059

⁸ 2060 i.p.v. 2059

⁹ Man basis case, vrouw basis case

Overlever ratio 2 ¹⁰		0,73		0,66		0,76		0,63
Lage inkomens (66%)								
Basis case: 40 jaar tot SPL	80,2	80,2	86,3	86,3	58,2	58,2	63,3	63,3
Oude basis case: 40 j tot 65j	80,2	80,2			58,2	58,2		
Onderbreking – werkloosheid: 3j	80,2	80,2	85,4	85,4	58,2	58,2	62,6	62,6
Onderbreking zorg voor kind: 3j	80,2	80,2	85,5	85,5	58,2	58,2	62,7	62,7
Korte loopbaan 20j	69,8	69,8	67,9	67,9	50,7	50,7	49,8	49,8
Vroege intrede arbeidsmarkt vanaf 20j tot SPL			89,8	89,8			63,3	63,3
Hoge inkomens (100->200%)								
Basis case: 40 j tot SPL	56,6	56,6	52,2	52,2	36,4	36,4	36,2	36,2

Deze bovenstaande statistieken komen uit het Pension Adequacy Report. Vol 2, 2021.

Besluiten voor België

Pension Adequacy Report

Het **armoederisico van 65-plussers is de afgelopen 10 jaar met 5 procentpunten gedaald**. De versterking van sociale correcties zoals het minimum pensioen en het inkomensafhankelijke pensioen (IGO) hebben waarschijnlijk bijgedragen tot deze daling. Maar het hoge percentage gepensioneerden dat net boven de armoedegrens leeft, betekent dat velen kwetsbaar blijven.

De **arbeidsparticipatie in de leeftijdsgroep 55-64 jaar is gestegen** als gevolg van hervormingen in de regeling voor vervroegde pensionering. Niettemin blijft de arbeidsparticipatie in deze leeftijdsgroep laag in vergelijking met de EU.

Alleenstaande gepensioneerde vrouwen lopen een groter armoederisico. Hoewel vrouwen de belangrijkste begunstigen van afgeleide rechten en sociale correcties zijn, blijven deze correcties onvoldoende om de verschillen tussen de loopbanen van mannen en vrouwen te compenseren.

Recente hervormingen hebben de pensioenzekerheid voor zelfstandigen verbeterd, maar zij blijven een kwetsbare groep.

Hoewel er stappen zijn ondernomen om de regels in de verschillende wettelijke regelingen op elkaar af te stemmen, blijven de risico's van ongelijkheid bestaan. Verdere maatregelen ter bescherming van gemengde loopbanen zijn nodig.

¹⁰ Man basis case, vrouw korte loopbaan case

Belgische Commissie Pensioenhervorming

Opportunities om uitdagingen het hoofd te bieden

De verhoging van de arbeidsparticipatie van ouderen is van essentieel belang om de toereikendheid en betaalbaarheid van de Belgische pensioenstelsels te waarborgen. Bij de verhoging van de effectieve pensioenleeftijd moet er echter ook rekening mee worden gehouden dat niet alle werknemers gelijk zijn, en zouden uitzonderingen kunnen worden gemaakt voor zware en gevaarlijke beroepen.

Om de toereikendheid van het pensioenstelsel te waarborgen of te verzekeren, heeft de Commissie voor de hervorming van het pensioenstelsel 2020¹¹ de volgende voorstellen gedaan:

1. Een op punten gebaseerd pensioen, waarbij rekening wordt gehouden met de lengte van de loopbaan en gecorrigeerd wordt voor zware of gevaarlijke beroepen (staat niet in het federaal regeerakkoord 2020; deze piste wordt verlaten).
2. Hogere en transparantere minimumuitkeringen. De huidige regelingen zijn zeer ingewikkeld. Voorwaarden zoals lange loopbanen zouden de dekking beperken.
3. Verdere harmonisatie van de drie wettelijke pensioenstelsels, wat zou leiden tot een betere inkomensbescherming voor mensen met een gemengde loopbaan.
4. De rol van het gezin in het pensioenstelsel moet opnieuw worden bekeken om alleenstaanden en met name gescheiden vrouwen beter te beschermen, bijvoorbeeld door de pensioenrechten van het echtpaar te bundelen en in geval van scheiding gelijk te verdelen.
5. Wat het langlevensrisico betreft, kan het toestaan van de uitbetaling van aanvullende pensioenen als een bedrag in een keer gepensioneerden blootstellen aan het risico dat zij hun spaargeld 'overleven'.

Vrouwenraad

Op basis van bovenstaande documenten kunnen we stellen dat er voor de uitdagingen en de duurzaamheid van de pensioenen, ook op langere termijn, in grote mate oplossingen gezocht worden binnen de pensioensystemen zelf (door de Europese Commissie en ook België). We verwijzen o.a. naar de verlenging van het beroepsleven in functie van de hogere levensverwachting, de focus op inkomensbehoud binnen de pensioenen en de ingrepen die daarvoor gecreëerd werden/worden. Het gaat om inspanningen om de levensstandaard te behouden en de risico's op armoede en sociale uitsluiting te beperken. Maar het risico op armoede en sociale uitsluiting stagneert tussen 2016 en 2019 in de EU. Opvallend is wel dat in de resolutie

¹¹ Commissie Pensioenhervorming 2020-2040, Een Sterk en Betrouwbaar Sociaal Contract: Voorstellen van de Commissie Pensioenhervorming 2020-2040 voor een structurele hervorming van de pensioenstelsels, FOD Sociale Zekerheid, Brussels, 2014.

van het Europees Parlement van 7 juli 2021 over het ouderdomsbeleid na 2020 staat dat de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd geen geschikt middel is om de economische en sociale crisis op te lossen, aangezien deze tot een verdere uitholling van de grondrechten van oudere werknemers kan leiden. Van belang voor het EP is het recht op tijdige pensionering voor werknemers, waardoor zij een gezond en onafhankelijk pensioen kunnen genieten.

Voor het bereiken van gelijke kansen m/v in de pensioenstelsels ondernemen de EU-lidstaten pogingen om de genderpensioenkloof te verkleinen. We zien dat vrouwen in het algemeen de grootste begunstigen zijn van de sociale correcties, de afgeleide rechten en de pensioencredieten in de wettelijke pensioenen. Toch verkleint de genderpensioenkloof zeer traag op EU-niveau. In België is de kloof zelfs iets vergroot van ca. 27% in 2016 naar ca. 32% in 2019. Bij ons is de genderpensioenkloof ook groter dan de genderloonkloof. Problematisch is de situatie van alleenstaande oudere vrouwen, vooral de 75-plussers, die ooit gescheiden zijn.

De vraag die wij ons stellen is dan of maatregelen nemen binnen de bestaande pensioensystemen de genderpensioenkloof uiteindelijk (en wanneer?) zal wegwerken evenals de genderarmoederisicokloof bij de 75-plussers?

In 2018-2019 werkte de Vrouwenraad actief mee met de Europese Vrouwenlobby, de grootste alliantie van meer dan 2000 vrouwenorganisaties in de EU, aan de voorbereiding van [het Paarse pact: een feministische benadering van de economie](#) (2019). Die benaming is gebaseerd op het begrip 'Paarse Economie', dat staat voor een gendergelijke en duurzame economie. Het Paarse Pact staat onder andere voor de uitbouw van een echte zorgeconomie; de erkenning van de economische waarde van zorg; gelijk werk/gelijk loon/gelijke zorg als evenwichtsmodel i.p.v. nog rekening houden met het kostwinnersmodel; naar een meer ontspannen arbeidsmarkt met kortere werkweken (30-urenwerkweek) in plaats van blijven vasthouden aan deeltijdse arbeid voor sectoren waarin vooral vrouwen werken; langer zwangerschaps/moederschapsverlof en geboorteverlof (100% betaald); beter vergoede en meer flexibele (minder administratie – meer duidelijkheid) onderbrekingssystemen zodat iedereen die kan opnemen, ook alleenstaande ouders, ook zelfstandigen; meer evenwichtige loopbanen voor mannen én vrouwen; een arbeidsmarkt waar ook mannen mogen zorgen leidt tot afbraak van stereotypen en het onderuithalen van het patriarchaal model; verhoogde investeringen in zorg en zorgdiensten en kwalitatieve toegankelijke en betaalbare openbare diensten; iedereen een dak boven het hoofd; groen en natuur in ieders bereik.

In het kader van het Paarse Pact zien we opportuniteiten in een holistische aanpak die vertrekt vanuit een zorgeconomie.